

II. 25/5/1926
 226. યુવકરાજ Reg No. 242

જેલ નાનીના

(યાંચો) સચિત્ર “ જરૂર હોય ” ફી ૦-૧૦-૦

પાનુ ૬૯ “કેમ ?” તે કુનની અતિ બિહર નહ હોયો: “શુ?”
 “અન્યાર સુધી સુગા કેમ હતા?” બાલિકા બોલી.

(વાંચો) સચિત્ર ધાર્મિક પુસ્તકો.

સતીતારામતીવાર્તામાં સચિત્ર

૦-૧૦-૦

કોણચાણક? સચિત્ર ૦-૧૦-૦

ખુનીની ખોપરી ... ૦-૮-૦

વિધનો વરસાદ ... ૦-૮-૦

પાપનું પડીકું ... ૦-૮-૦

જગતનો જાદુગર ... ૦-૮-૦

શવાશેરની શોધમાં ... ૦-૮-૦

ડોક્ટર દૈત્ય ... ૦-૮-૦

કપટ સીંહ ... ૦-૬-૦

ભેદી મુઠ્ઠું ... ૦-૦-૦

સોળવરસની સતી ... ૦-૮-૦

મેના શેઠાણી ૦-૬-૦

સતિ તેજબા ૦-૬-૦

બરાસ કસ્તુરી ૦-૮-૦

ગજરામાર ૦-૮-૦

સદેવંતઅનેસાવલીંગા -૮-૦

ગુલબંકાવલી ૦-૮-૦

બત્રીસ પુતળી સંપુર્ણ ૨-૮-૦

સાડાતણુ ભાઈબંધ ૦-૮-૦

ભયંકર ભુતાવળી ૦ ૬-૦

ડીરેક્ટીવ કે દેવ ? ૦-૮-૦

ભજનસાગર ૦-૮-૦

ભજન ભંડાર ૦-૮-૦

કૃષ્ણ સુદામા સચિત્ર ૦-૧૦-૦

રાજભાયા (છંદ્રેશસહૈલાઈથી

શીખવાનું સાધનકી. ૧-૮-૦

સચિત્ર કોકશાસ્ત્ર કી. ૧-૮-૦

હુત્તર પ્રકાશ કી. ૨-૦-૦

રસીક ઘોળ પદ કી. ૧-૪-૦

શુદ્ધ કાવ્ય દોહન૧ થી ૫ ભાગ

કી. ૨-૦-૦

સુડા બહોતેરી કી. ૨-૦-૦

ગીરધરકૃતરામાયણકી. ૩-૦-૦

તુલસી કૃતરામાયણકી. ૬-૦-૦

પેસા કેમ કમાવા ? વ્યાપારી

તાલીમ શોખવનાર સર્વોત્તમ

પુસ્તક ૧-૮-૦

રમીદયાનંદનું જીવન ચરિત્ર

કી. ૨-૦-૦

નઝીર કી. ૧-૦-૦

પંચીકરણ કી. ૨-૦-૦

મોટી ગાયનમાળા બાર ભાગ

કી. ૦-૧૨-૦

” ” આઠ ભાગ કી. ૦ ૮-૦

” ” છ ભાગ કી. ૦-૪-૦

મહાભારત વલ્લભ વ્યાસનું

કી. ૬-૦-૦

વિવેકાનંદનું જીવન ચરિત્ર

સચિત્ર કી. ૩-૪-૦

સ્વામી રામતીર્થનું જીવન

ચરિત્ર ૨-૮-૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાશ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭ C-૯ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ યુગ્મ ૨૧૪

વિષય ટ - ૧૨

तत्सत परमात्मने नमः

वीर रसथी उछणती

रसिक वार्ता.

○ युवकराज ○

: लेखक :

‘ मंगल ’

-ते-

श्री० शिवदास त्रिभुवन वांटावदरकर.

[सुभारे ये उअन नोवेलेना कर्ता.]

: प्रकाशक :

रघुछे लाल मोतीदास शाह

रायचौरा-अमरावती.

प्रथमावृत्ति.

प्रत २०००

मूल्यः

१-८-०

संवत् १९८२

सने १९२६

કુશલ વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ની કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૭૫૫

આ પુસ્તક લેખક પાસેથી ખરીદી લઇને ગ્રંથસ્વામિત્વના
સર્વ હકો પ્રકાશકે પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

સૂર્યપ્રકાશ પ્રિં. પ્રેસ.

કાળુપુર—અમદાવાદ.

સમર્પણ !

સૌજન્ય મુધાસાગર

મુરબી મિત્રવર્થ

શ્રીયુત

આપણી અત્યંત આદર્શ ગાઢ મૈત્રીના મુંદર

સ્મરણ ચિહ્ન તરીકે આ ત્રીસમી વૃત્તિ

આપને અર્પણ કરતાં મનોવર્ણના-

તીન આનંદ થાય છે.

લી૦

આપનો -હાનો ભાઈ,

સચિત્ર મીરાબાઈ ૧ લો	૦-૧૦
સચિત્ર " ૨ જો	૦-૧૦
સચિત્ર મદાકસા ચરિત્ર	૦-૧૨
સચિત્ર ગાકુની દીકરી	૦-૮
અપંગી પતિવ્રતા યાને	
ભોળો ભરથાર	૦-૪
ગાલ્લો કે દીવાનો	૦-૩
સચિત્ર મહા સતી દમયંતી	૦-૬
શ્રી સતિસુલસા સચિત્ર	૦-૪
ખુશ સુરત ગાયનો	૦-૬
બાદશાહ ખીરખલ	૦-૮
લાલ દીવો	૦-૮
પવિત્ર કુમાર સચિત્ર	૦-૧૦
ખુશસુરત બલા	૦-૧૪
સચિત્ર સત્યવાન માવિત્રી ને	
સદ્ગુણને જસમાઓડણુ	૦-૮
ભયંકર ભુતાવલીનો	
જેખી ચમત્કાર	૦-૮
સચિત્ર સત્સંગ ભજનાવલો	
એજ કાગળ-પાકુ પુંકું	
સોનેરી બાપડીંગ,	૧-૮
ઓખાહરણુ	૦-૬
એકાદશીની કથા	૧-૬
સચિત્ર રામલીલા ભા.૧લો	૦-૧૦
સચિત્ર " ૨ જો.	૦-૧૦
બે ભાગ મેળો	૧-૪

સચિત્ર મોહુંતુલસીકૃત	
રામાયણુ	૬-૦
ગીરધર કૃત રામાયણુ	૪-૦
શુદ્ધ કાવ્ય દોહન ૧-૫ ભાગ	૧-૮
સુગ બહેનેરી	૧-૮
ગુજરાતી ભાષાનું પંચીકરણુ	૧-૮
શોભના યાને સુધામય	
સંસાર	૦-૬
સચિત્ર પિયાશ પ્રતિભા યાને	
લક્ષ્મી કે રસક ?	૦-૮
અંડીપાઠ સટીક	૧-૧૨
પંચરત્ન ગીતા	૧-૨
સચિત્ર સત્યનારાયણુની કથા	૦-૪
(મે ચિત્રો સાથે)	"
પ્રિતમની વાણી	૦-૧૨
બૃહત્ ઇંદ્રજાળ	૦-૧૨
એકાદશીની કથા પાનાં	૧-૮
" ચોપડી	૦-૨
ગરુડ પુરાણ પાનામાં	૨-૦
ગરુડ પુરાણ (ગુજરાતીમાં)	૦-૧૨
અષ્ટાધ્યાયી રૂઢી સટીક	૦-૧૨
ગદુઈ જ્ઞાનસ	૦-૮
સુવાસીની સરસા	૦-૧૨

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ

પુસ્તકો વેચનાર-અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના.

આ વાર્તા મહેં લખવા માંડી ત્યારે કલ્પના પણ નહતી કે તે આમ અસંત ત્વરાથી પુર્ણ કરવાનો મહારાપર દાવ આવી પડશે. એકજ પ્રકરણ લખ્યા પછી હું મગજના દુઃખાવાથી ચિત્તાર થયો, લેખન-વાંચન તરફ ધ્યાન નહિ આપવાની ડૉક્ટરની સલાહ મળી ને તે મુજબ માગે એ શોખનો સોદો મહેં એ ચાર દિવસ બંધપણુ રાખેલો; પણ ત્યારે સુરતના એક મિત્ર શુકસેલરના વાર્તાનાં મેટર ત્વરાથી-લક્ષીજ ત્વરાથી મોકલાવવાના ડઝન એક પત્રો આવી પડ્યા. દુઃખતે મગજે પણ લખવાના શોખને શરૂ કર્યો, ને વાર્તાનું વળું અન્યું તેટલી સુંદરતાથી સંપૂર્ણ કરવામાં હું સફળ થયો.

નીચ પુરૂષોની ખૂનરેણ કરવા જેટલી નીચ અધમતા, તીખી કરગેટીમાંથી ઉમીર્ણ થનારી કુમારિકાની શિયળ પ્રિયતામાટે આત્મ-હત્યા કરવા જેટલી વીરતા, મદનના ઘેરા રંગથી રંગાયલી કન્યાની વિષયી લાલસાને તૃપ્ત કરવાના હેતુથી પાપના પંથપળી કુલને કલંકિત કરવાની કામાંધતા, આપત્ત્યની ઈર્ષ્યાગ્નિમાં હોમાતા સન્તાનો, પાપનો અપરાધ નિર્દોષ ઉપર ઢોળી પાડવાની કુટિલ કામિનીની કૂરતા, રાજકુટુંબને છિન્ન લિન્ન થઇ જવાની દુઃખદ સમયની પ્રાપ્તિ, કુદરતઝી કૃપાથી યુવકરાજને તેના કાકાનું આકસ્મિક રીતે રાજ્ય મળવું, રાણીનું કફોડી દશામાં વનવગડે ભટકી જીવન વીતાવવાના કઠિન કાળમાંથી પસાર થવું, પવિત્ર પ્રેમના તંતુથી બંધાયલી પર-માત્માની પુતળીની પ્રણયલક્ષિત, મહાકાળીને ભોગ ધરાતી કુસુમ

કન્યાકળીને ક્ષત્રિય નરેશની અણુધારી રહાય, અને અંતે યુવકરાજ કેવી રીતે વેરની વસુધાત લેછે, અનેક ખૂનો કરનાર મહાપાપીની સ્ત્રીનો શુ દશા થાય છે, સત્યનો જય અને પાપનો પરાજય થતાં વાંચનાર ઉપર તેની સુંદર છાપ કેવી પડી શકે છત્યાદિ છત્યાદિ વિષયોનું વર્ણન આવાર્તામાં ઘણીજ આબેહૂબ રીતે આલેખવામાં આવ્યું છે. સંકલના સુયોજિત હોષ તેમજ ભાષા શૈલી મધુર, સુંદર, સ્ત્રીજે હૃદયબેદક હોષ વાંચનારને નવરસમાં તરબોળ કરે એમ માનવાને આશા રહે છે.

ને છતાંય તેમાં દોષો હશે—અસિકતાપણુ હશે, પરંતુ જે રસજા છે—સુરી છે, તે દોષ જોવાને બદલે જોટલું સુંદર જણાય તેટલું ગ્રહણ કરે છે. તે લેખકનો દોષ જોવા કરતાં તેની કૃતિના ક્ષેત્રને ઘણીજ ઝીણવટ પૂર્વક અવલોકે છે. તે જાણે છે કે નિર્દોષ કેવળ એક પરમાત્મજ હોષ શકે.

મંગલભુવન	}	લી૦ ગ્રંથકર્તા.
વાંટાવદર—કાઠિયાવાડ.		શિવલાલ ત્રિભુવન મંગલ. વાંટાવદરકર.

xxx શુક્રસેલર મહાશની ઈચ્છા, આ આખી વાર્તાને કકડે છપાવવાની થતાં તેના ચાર ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. ચાર કકડે તે પૂર્ણ થશે. તેમના નામ આ.....(૧) યુવકરાજ. (૨) 'દીવાન.' (૩) 'દુઃખનો ડુંગર.' (૪) 'કનક-કુન્દ.' —લેખક.

યુવકરાજ

પ્રકરણ પહેલું.

પંચશરના પાપ.

“વાયુ, નીમળ વારિ, વૃક્ષ ફળનું નિત્યે કરી ભક્ષણ,
“વિશ્વામિત્ર પરાશરાદિ કરતાં દેહાત્મનું રક્ષણ;
“તોયે સુંદર સુંદરી નીરખતાં અંધા થયેલા ક્ષણ;
“તો પાયો કયમ ના કરે નિજ કરે કામાંધ વિભક્ષણ ?”

—મંગલ.

૬૧ રમી રાત્રિ છે. અંધકાર પ્રવર્તે છે. તારલા ચમકે છે. વાતાવરણમાંથી ભય નીતરે છે. સમીર લહરિમન્દ છે. સંધનું શાન્ત છે; ને પૃથ્વી પટ પર રાત્રિના જીવે રાજ રસતા પર આમ તેમ આચરે છે. અંધકારના આશા તળે અધમ કાર્યો કયે જાય છે. કોઈ પંચશરની પ્રજા મસ્તીમાં ઉન્મત્ત જની વિચરે છે. કોઈ કુવાસના સુરાપાનને ઉત્તેજે છે. કોઈ સ્યામલી કાળ રાત્રિમાં પાપ નિહિતનનાં ખુણે ખુણે, શિયણેના સત્યાનાથનું સુંદર સંગીત સાંભળવા દોડે છે, કોઈ મધુપાને મસ્ત રહીને અધમતમ આનંદ અને વિષય વર્ધક વિલાસના ઝેરી રંગથી રંગાય છે. કોઈ સ્વયં પ્રદિપ્ત કરેલા પ્રચંડ અગ્નિ

તનખાને ઉછાળતાં આંખો મીચીને દોડે છે. કોઈ દુર્બળતા વર્ધક ફેરીપણાની છેલ્લો ઉડાવે છે. કોઈ જલ્દીમ જુગારખાનાંના આકર્ષક દારની સાંકળ ખખડાશે છે, સોનેરી ટોળીના સમ્યો, શિકારને શોધવા પાછળ પોતાની ખુની આંગોનાં ખુણામાં કારમું અંજન આંજીને આમતેમ ભમે છે. કોઈ સાવધ ખીસા કાતર, અસાવધ આત્માને રડાવવા, દારૂ-દારાને ઉપભોગવા પોતાની કાતીક કાતરને પાણી ચડાવે છે. કોઈ પોતાની બની ચૂકેલી પ્રેમિકાના પાપના ગેરા રંગથી રંગા-યલા, પવિત્રતાના પટના ચીરા કરીને પ્રાપ્ત કરેલા નાનાવિધ સુંદર અલકારોથી શણગારાયલા, ને બારિકતમ સાડી ચોળીમાં લપેટાયલા નવનીત સદૃશ શરીરને, અન્યાશકના ભુજયુગલમાં બદ્ધ થયેલું નિ-રખતાં આંખમાંથી અગ્નિ ખેરવતાની સાથે રીચાંદ્વરમાં ગોળી ભરે છે. કોઈ મદનના મારથી મુંઝાઇને બ્રહ્મા માનુનીનાં બ્રહ્મ મહેલનાં પગથીઆં ચઢે છે કોઈ અનંગની આગને બુઝાવીને ખાલી થયેલા ખીસામાં હાથ છુપાવતાં વેશ્યા સંદનનો લાગ કરે છે. કોઈ અતલ-શની ગાદીપર આટોળતાં, કટાક્ષનાં કારમાશરને ફેંકીને ‘ મેરા અગોમે’ કુલનકી બહાર હયનું સંગીત સંભળાવતી વારાંગનાના મોહક મહેરાને અવલોકતાં, દહેરી બનીને શરાબના પાયમાલીના જામ ગટગટાવે છે. કોઈ પોતાના કુટિલ કાવત્રાના કારખાનાને જતીન દોસ્ત કરવાનો પ્રયાસ સેવનારને શોધીને જમૈયાની તીક્ષ્ણ ધાર વડે તેનાં આંતરડા ચૂંથે છે, કોઇ સુરાપાન કરવા મીઠડી માથુકના અધમતાના પ્રકાશથી અમકતા વદનને ચૂમવા, ને ‘ ખૂતે જીગરકો. ’ ના સંગીતનો આ સ્વાદ ચાખવા અત્યંત ઉત્સુક છતાં, કોટના તોખરા જેવડા ગળવાને ખાલી જોઇને, આંખમાંથી આંસુ વહાવે છે કોઇ માદક પદાર્થોનાં સેવનથી લાલ બનેલા નેત્રો, ઉંધથી રહેજ મીચાતા છતાં ધુન્નપાન

કરતાં. પાનની પીચકારીઓ ફેંકતા, ફરે છે. કોઇ પોનાના પાપી પ્રેટ ને પોષવા, મોઢક માથુકનાં મદગરતા દેહ સુમનની મીડી સુવાસ લેવા જોટલી લાયકાતને જળવવા, દાગીનાના દાખડાઓ ઉપાડી લાવવાના હેતુથી કોઇના મકાનોમાં ગુપ્તપણે પ્રવેશે છે. આ પ્રમાણે જગતની સપાટી ઉપર કેં કેં કારમા વર્ણુવી શકાય એટલા થઇ ગયા છે. આજની રાત્રી દુષ્ટ હાથો દુષ્ટત્વના રંગથી ખરડાવાના હોઇ આપણે તેના દીવાનખાનામાં પ્રવેશવું પડશે.

પ્રિયવાંચક ! એના દીવાનખાનાની શામાનો કંઈ ભાસ થાય છે ? આખાદીવાન ખાનામાં પાથરેલી કિંમતી ગાલીચાપર, એક ખુણામાં વિશાળ પલંગ ગોઠવેલો છે. ગદગંની પાસે એક કાચના કોચપર જરીથી ભરેલા એ ત્રણ શીશા અને તેની નજીકમાં ન્હાની ન્હાની સુવર્ણની પ્યાલીઓ પડેલી છે. એ કાચની સ્થાને સંવાગજ ઉંચી મખમલની ગાદી ગોઠવેલી છે. ગાદીના છેડે એક કિંમતી હુકકો અને તેની પાસે કાળી પેડી પડેલી છે. મધ્યમાં એક કાચની ફરતી સાત આઠ ખુરશીઓ એવી સરસ ગોઠવેલી છે કે ઘડીભર ત્યાંથી ખસવાનું મનજ થાય ! ભીંતોપર ન્હાના પ્રકારની વેલો ચીતરેલી હતી અને એ વેલોનાં પત્રોમાં ચંચુ પ્રહાર કરતા પક્ષીઓ જાણે કે ચેતનમય હોય એમ જણાય છે પ્રતાપી મહા પુરુષોની છાત્રીઓ ને બદલે યુવનમીઆ સોના ચિત્રો ત્યાં લટકાવેલા દેખાય છે. આ રીતે અખંડ વિલાસી માલીકનો હોવાથી તેની એવી શોભા છે કે કોઇ કુશળ ચિત્રકાર કે કવિની કલમને શોભા આપે !

આખી પૃથ્વી ભયાનક અંધકારાગ્રિધમાં ઝૂલે છે, પણ દીપ-સિંહનું દીવાનખાનું પ્રકાશમય છે. મધ્યરાત્રિના ચોઘડીયાના અવાજની સાથે એ દીવાનખાનાનાં દ્વાર ઉઘડ્યા. દારૂમાં ચઢ્યુર અનેલો

દીપસિંહ લથડીયાખાતો અંદર પ્રવેશ્યોને પોતાની ખાસ ગાદી પર તે આડો પડ્યો દારૂના જેનમાં તેની આંખો ધડીમાં મીચાય છે તે ધડીમાં ફાટી જાય છે. તેનો બાંધી દડીનો કટ્ટણ રનાય બહુ દેહ દુર્ગ ખડક જેવો લાગે છે. વિજ્ઞાનને ડિપસેલા કપાલથી તેનો અંદર બહાર દીસે છે. બુદ્ધિમતી તેજથી ઝળકતા લાલાશ ભર્યા લોચન તેની ભયંકરતાની સાક્ષી પુરે છે.

હુકાની નળી મ્હોંમાં લેતાં દીપસિંહે તાલીપાડી એક હાસી જેવા દેખાતા માણસે અંદર પ્રવેશ કર્યો.

“ હુ ! જનાબ ! ”

“ મલકાનનને બોલાવ. ” દીપસિંહે આજ્ઞા આપી,

કુર્નિસ બળવીને હાસી ચાલ્યો ગયો ને થોડીવારે ત્યાં મોહમમી મલકાનનના મદ ઝરતા પગલા થયા.

મલકાનને દીપસિંહને પોતાના સુમધુર મંગીતથી મુગ્ધ કરેલો એટલે નિવૃત્તિની વેળાએ મલકાનનનેજ તે બોલાવતો. મલકાનન જેવી સંગીતમાં કુશળ છે તેવી સૌન્દર્યમાં મોહક હોઈ, દીવાનને તે બહુજ ગમે એમાં શું આશ્ચર્ય ! જ્યારથી તેના મકાનમાં મલકાનનનાં ચરણનું પુર રણકય, ત્યારથીજ તેણે પરિણિતા પત્નીનું મ્હોં જોતું પણ છોડી દીધું છે. આજસુધીમાં તે મતિભ્રષ્ટ દીવાને, સેંકડો આર્થ પતિઓ, સેંકડો આર્થ દુન્યાઓપર અત્યાચાર યુગ્મર્થ છે. આખું મણિપુર ત્હેના અસીમ બુદ્ધિમતી ત્રાસથી કમ્પી રહ્યું છે. તોપણ કદાચ કોઈ કાચું માણસ તેને હપકો આપવા જાય તો ડોકું ઢીડી જવાની વેળા આવે; એટલે કોઈપણ તેના કમકમાટી ભર્યા ત્રાસનો પોકાર કરવા નેટલી શક્તિ બતાવતાં ડર ખાય છે.

“ દીલોગ્ગન ! ” દીપસિંહની પાસે ઉભી રહીને મલ્કાગ્ગન બોલી: “ દાસીને શી આગ્રા છે ? ”

શરાબના કેટલી મીઠાચણી આંખ ઉઘાડીને દીપસિંહ બોલ્યો: “ જીગરગ્ગન ! આવ શરાબ લાવ. ”

કોયપર પડેલો શરાબનો શીશો અને સુવર્ણ પ્યાલી લઈને મલ્કાગ્ગન દીપસિંહની નજીક આવીને નયન નચાવતી ઉભી રહી. મલ્કાગ્ગનના તાંબુલ રંગથી લાલચોળ બનેલા અધરોઠને જોતાં દીપસિંહનાં નેત્રોમાં વકારનાં કિરણ ચમક્યાં. ને નાચનારીના અનંગ બચાં વપુની, ચમ્પાના તરતના વિકસેલા પુષ્પને શરમાવે એવી મોહક મહેકે તે વિષયાંધને આકુળ વ્યાકુળ બનાવ્યો;

મલ્કાગ્ગને શરાબની પ્યાલી ભરી, દીપસિંહને આપી. દીપસિંહ તે હાથમાં રાખી રહ્યો: “ આવ, મહારી હૃદય રમણી ! ” તે લટુ બનતાં બોલ્યો.

આશકના આમંત્રણને વશ બનીને મલ્કાગ્ગન દીપસિંહની ગાદી પર બેઠી. દીપસિંહે તેને પોતાના બોળામાં નમાવીને કહ્યું:

“ લે પીગ ! ”

એક નહાના અર્જકને બોળામાં રાખીને તેની જનેતા જેમ ઔષધનું પાણી પાય છે, તેમ દીપસિંહે પોતાના પ્યારા બુલબુલને દારૂનું પાણીપાયું. પ્યાલી દૂર ફેંકીને તેણે માથુકના વદન સ્હામે દષ્ટિ તાકી. છુટા કેશ કલાપમાં મલ્કાગ્ગનનું મોં લાલુજ સુંદર, મોહક જણાતાં દીપસિંહના દેહમાં અનંગરાગનો પ્રાદુર્ભાવ થયો. મલ્કાગ્ગનને પોતાના આશકના કપાળપરની દુચ્છીયો પરથી તેનો મનોભાવ વાંચી લીધો; ને તેથી સવિશેષ આતુર બનાવવા દીપસિંહના બોળામાં પડેલા પોતાના અર્ધ શરીરને તે હંચકવા લાગી. પણ દીપસિંહનો હાથ તેની.

જાતી દાખવા લાગ્યો ને તે પડી રહી. શિકારીના કારમા શરથી અધિક કારમા મલકાગ્નના કટાક્ષ શરથી તે ધાયલ થયો ને મલકાગ્નના મધુરાં થાલ અને દીપસિંહના હોઠનું સંમેલન થયું !

“ હૃદયનાથ ! ” મલકાગ્ન બોલી : “ તમારી આવક કેટલી ? ”

વાર્ષિક પચાસ હજારની-કેમ ? ” દીપસિંહે એ દરકાર જવાબ આપ્યો.

“ હું એટલા માટે પૂછું છું—” ક્ષણવાર અટકીને મલકાગ્ને ઉમેયું : “ કે તેમાં વધારો ન કરી શકાય ? ”

“ આવક વધારવી એમા મોટી ધાડશી મારવાની હતી ? પાંચ શ્રીમતોને આપ્યા કે આવક વધી !...” દીપસિંહ બોલ્યો : “ પણ તારે એ પંચાત શા માટે ઉકેલવી પડે છે ? તું તારે જોઈએ તેટલા ઉડાવને ! તુ માગે તેટલી રકમ તને એકદમ આપી દેવા હું ક્યાંનાપાહું છું ? ”

“ હું મારા ખર્ચનીવાત કરતી નથી, પણ— ”

“ મને એ ખટપટ આવી મોજને વખતે જરાપણ ગમતી નથી. મને ગમે છે :—પસ તુ, શરાબ અને વિલાસ ! ”

એમ કહીને દીપસિંહે મલકાગ્નના રતાશ મારતા અધરપરઆવેશ ભર્યું ચુંબન છીધું મલકાગ્ન આછું હસીને બોલી :

“ સમ્રાટ જહાંગીર બાદશાહ પણ એમજ કહેતો હતો—”

“ ચું કહેતો હતો ? ” દીપસિંહે મલકાગ્નના નમણાં કપાળમાં બાજેલા પ્રસ્વેદ ચિન્દુ લજતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“ શું કહેતો હતો ! ” મલકાએ કહ્યું : “ સાંભળો ! ”

“ હો આધ શેર કપાળ સુલકો એક શેર શરાબ હો !

“ નૂરે જહાંગી સલ્તનત જહાંગીર એક નવાબ હો ! ”

એમ બોલીને મલકાએ નયન નચાવ્યા.

‘ જો એમ હોય ’ દીપસિંહ બોલ્યો: “તો મોગલ વંશનો સૌથી સુખી શહેનશાહ જહાંગીરજી હોવો જોઈએ ! ”

નાનુક મલ્કાના મોહક યોવનનું સ્પષ્ટ દર્શન કરાવતી તેની નયન કોકીમાંથી તેજ વધુટથું તે બોલી: ‘ અને તમે પણ તેના જોવાજો. ”

“ અરાઅર ! ” દીપસિંહની આખમાં ઉંદર ખાધા પછી ક્યારેક બિલાડીમાં દેખાય છે તેવી સંતોષ ને આનંદની સેર ફટી. તેણે ઉમેર્યું: “ મારે પણ એમજ છે. શરાબની મીઠી મરતીમાં ચકચૂર બનીએશ આરામ ભોગવવા ને—” મલ્કાના અધરપર ચુંબન કરીને તે વધુ બોલ્યો: “ ને તારા જેવી નરજહાંના અધર અમિનું પાન કરવું ! એથી અધિક આનંદ કે સુખ સ્વર્ગમાં પણ નહિ હોય ! ”

દૃષ્ટિ નીચી ઢાળીને મલ્કા બોલી:

“ હું કાંઈ તમારી નૂર જહાં નથી ! ”

“ ત્યારે ? ’ દીપસિંહના કપાળમાં પરસેવો આવ્યો.

“ એક ક્ષુદ્ર દાસી—” મલ્કાએ હમેશની માફક પાસા ફેંકવા માંડ્યા “ કાલે સહવારે તમે મને લાત મારો તો મારું શું ચાલે ? તમારી રાણી—”

“ મારી રાણી તુંજ છે મલ્કા ! ” દીપસિંહ બોલ્યો: “ અને જીંદગીભર તુંજ રહીશ. મારા માટે તારા કરતાં વધુ ખુબ સુરત રાણી વિધાતાએ ધરીજ નથી ! ”

“ પણ વિધાતાની ગતિ વિચિત્ર છે ! ” રૂપેરી ધંટડીના અવાજે મલ્કા બોલી:

“ કાલે સવારે મારા કરતાં ખુબસુરત રમણી ધરીને એ તમારી પાસે મોકલે તો ? ”

“ તું નકામી શંકા કરે છે ! ” પ્રેમ ભર્યા અવાજે દીપસિંહ બોલ્યો : “ હું તને તરછોડીને કદીપણ મારા મકાનના પથ્થર કોષ્ટ પણ રમણીના ચરણતળે ચંપાવા-દીર્ઘ સમયયને માટે ચંપાવા દબશ નહિ. ”

મલ્કાનું મ્હેં લાલચોળ થઈ ગયું. ‘દીર્ઘ’ સમયને માટે ‘એ’ ત્રણ શબ્દો એ તેના હૃદયના ઉંડાણમાં ક્રોધાગ્નિ પ્રજ્વલિત કર્યો. તેણે દીપસિંહના સ્હામે એક કાતિલ દષ્ટિ ફેંકી. પણ યુસ્સો દર્શાવવા ત્હેની હિંમત ન ચાલી. તેણે હસીને વાત દબાવી :

“ પ્યારા ! શરાખ લેજો ? ”

“ લાવ ! ” માથુકની બ્રકુટીપર આવેલી વાળનીસટ દુરકરતાં દીપસિંહ બોલ્યો. મલ્કાએ શરાખની બે ત્રણ પ્યાલીઓ પોતાના અલ-એલા આશકને પાઈ દીવી, ને હજી પણ તે પ્યાલીમાં શરાખ રેડતી હતી ત્યાં દીપસિંહ બોલ્યો :

“ હવે સુરામૃતને બદલે તારું સ્વર્ગીય સંગીતામૃત મને પીવાડે ”

“ આ એકજ પ્યાલી ને પછી બસ ! ”

મલ્કાએ છેલ્લી પ્યાલી આપી ને તે દીપસિંહ ગટગટાવી ગયો, પછી બોલ્યો :

“ હવે થ...વા...દે ! ”

જેવી મ્હારા મન મોહનની મરજી—“ કહી મલ્કાએ હાસ્ય ક્યું ને ખીજી પણ તેની ચમ્પાની કળી જેવી કામળ દર્શાયુલીઓ દી-લકાના તાર પર ચપળતાથી ફરવા લાગી. સુર મેળવીને તેણે મ-સ્ત ગઝલ લલકારી.

- “ તમે રસયન્દ્ર મારા હું ચોકરી આપની વ્હાલા !
 “ ભયંકર આગને બુઝવો મદન સંતાપની લાલા !
 “ યુવાનીના મદે મોંઘી બની હું રસિક વાદલડી !
 “ નીચોવો મદનમદ મ્હારો—હસંત વહત્તે વૃક્ષ મ્હડી !
 “ હીચો રસના હીચોળે ને હીચાવો આપની માથક !
 “ મહોબ્બત દોર પર રમતાં રખે કરતા જરીયે ચૂક
 “ કઠાક્ષોને ઝીલી દીલબર ! વસો માથકને અંતર !
 “ રતિ અધિનાથ મદમય માતુનિ પર વાપરો મંતર !
 “ છુટો યૌવન ભડે પશુ ના કહેશે બેવકા આશક !
 “ કુલીકાલી રસિકવાડી તમારી—છે તમારો હક્ક !
 “ મહોબ્બત ખાક ચોળાને કરો મસ્તી અજબ સ્વાદે,
 “ દીવનીને નચાવો ચુંબનો કરા ગજબ નાદે ! ”

મંગલ.

છેલ્લી લીટી મલકાએ ઉલટાવી ઉલટાવીને ગઈ અને દીપસિંહે આ ખીલતી ગુલાબ કળીશી સુંદરીના લાલ અધર ચૂમી લીધા ત્યાં દીલરૂબાનો દીલરંજન રણુકાર શ્રમી ગયો.

એકાએક એ વિલાસી દિવાનખાનાની અંદર એક કદાવર માણસ દાખલ થયો. મલકા ચમકી દીપસિંહ તરફ તે ગભરાટ દરશાવતી જોઈ રહી આગંતુક માણસ સલામનો વિવેક બતાવે તે પહેલાં દીપસિંહ બોલી ઉઠ્યો “ કેમ અભયસિંહ ! શું પરિણામ ?

અભયસિંહે નેત્ર સંકેત કર્યો દીપસિંહ એ સંકેતનો પ્રકાર સ્હમજી ગયો. મલકા સાચું જોઈને તે બોલ્યો:

“ મલકાબનન ! તારા ખાનગી રૂમમાં જા. ”

એ શબ્દને અંતે મલકા દીવાનખાનાનો ત્યાગ કર્યો. દીપસિંહ

ગાદી પરથી ઉઠી અભયસિંહ પાસે ગયોને બોલ્યો.

“ હો, શું કરી લાવ્યા ? ”

“ સાહેબ ! ” અભયસિંહ ધીમાપણુ સ્પષ્ટ અવાજે બોલ્યો : “ અત્યંત રૂપાળી બે કુમારિકાઓ મારી સાથે છે ”

“ હે ! ક્યાં છે ? ” પંચશરના પાપ પ્રવાહમાં તણાતાં દીપસિંહ સ્વાવ બોલ્યું.

અભયસિંહે ધીમેથી તાલી પાડી બે કુમારિકા સાથે એક માણસ અંદર આવ્યો. દીવાનને નમીને ખંડના એક ખુણામાં તે ઉભો રહે ત્યાં તે અભયસિંહે હાથની ઇસારત કરી તેને જતા રહેવા સૂચવ્યું ને તે ગયો. કુમારિકા યુગલ પ્રતિ ક્રમનીય દષ્ટિ ફેંકતે દીપસિંહ બોલ્યો. ■

“ શાબાશ અભયસિંહ ! તમે બહુ સારું કામ બજાવ્યું છે. હું ખુશ થયો છું. ”

“ એમ ! ” અભયસિંહ આનંદ પામ્યો.

“ હા. ” દીપસિંહ બોલ્યો; “ મને નહિ ખબર કે ખુશસુરતીઓ વીણવામાં તમે આવા ચતુર અને કાબેલ છો. ”

અભયસિંહ ઇનામ મળતાં શિરઝુકાવીને ચાલતો થયો. દીપસિંહે બેમાંથી એકને બાબુના રૂમમાં રાખીને એકને ઔદીવાન ખાનામાં રાખી દારબંધ કીધા. દીપસિંહ પલંગપર લેટ્યો, હાથપગને અત્તર ચોળ્યું મુછના આંકડા મરડી ઉઘે ચઢાવ્યા.

દિવાનખાનામાં જે કુમારિકા છે તેના દેહને બાંધે ધાટીલો અને મજબૂત છે. તેનું વય ચૌદ વર્ષનું હોવા છતાં સોળ વર્ષની વસંતપાર ઉતરેલી તરૂણી જેવી શોભે તેવી તે શોભે છે. આજી આસમાની રંગની સાડીમાં તે સજ થઈ છે. અને પર

તેપર પરવાળાના દાણાની ફાર ઝુલી છે. તેના કાળા વાળને એક પીળી રેશમી ધરીવડે એક સુગંધી ગુલાબ સાથે બાંધી લેવામાં આવ્યા છે. શરીરપર બહુ મુલ્ય અલંકાર ધારણ કરેલા હોવાથી અનુમાન થાય છે કે તે કોઈ શ્રીમંત કન્યા છે.

દીપસિંહે અભયસિંહને આખા મણિપુરમાંથી પ્રખસુરત કન્યાઓને પકડી લાવવાની આજ્ઞા આપેલી, તે મુજબ અભયસિંહે ધનામની લાજ્યે બે કુમારિકાઓને પાપ નિકેતનમાં લાવી દીધી. અહો ! શયતાનના સંસ્કાર કેટલા અધમ હોય છે !

દીપસિંહ પોતાની રહામે ઉભેલી કન્યકા સામું જોઈ બોલ્યોઃ
“કુમારી ! મને જાણ્યે છે ને ?”

કુમારી નિરૂત્તર રહી.

રવિદેવના રશ્મિથી આતુર નયન અંજલ્ય છે. કુમારીની કૌમાર કોમળતાના તેજે દીપસિંહના રસ્ય નયનો અંજલ્યા. તે વિષયાંધના હાથ કુમારીપર ફેર વર્તાવવા અધિરા બન્યા. તેનું હૃદય કામ ભાવનાના હીંચોળે ચડ્યું. તેની ઇચ્છા કુસુમકળીથી કુમારિકાની પવિત્રતા લૂંટવા ફૂટી રહી.

દીપકની જ્યોત વજ્રલમાં ભમતું પતંગીયું મસ્ત બની તોફાને ચઢે તેવી સ્થિતિ દીપસિંહની યઈ. ઉછળતે હૈયે તે કુમારીકા પાસે ગયો. કુમારિકાના ચન્દ્ર વદનપર કમ્પની રેખાઓ ઝળહળી. દીપસિંહના દીપકા જેવા ભયંકર મોંને જોઈ ક્ષણભર ધ્રુજી ગઈ.

“કુમારિકા !” દીપસિંહ બોલ્યોઃ “તું શા માટે કમ્પે છે ? અહિં તને કંઈ ભય નથી !”

કુમારિકા કંઈ બોલી નહિ. સૌન્દર્ય મંડિતાની ઉગતી જુવાનીમાં કાળજી વધિ એવી ધ્વી શક્તિ દીપસિંહને અસહ્ય લાગી.

“ કુમારી ! તારું નામ ? ”

“ શાન્તા ” કુમારિકા ધીમે સ્વરે બોલી ને પછી ચુપ રહી.

“ શાન્તા ! ” દીપસિંહ પંચશરના ઉજળતા તરંગોમાં તથ્યુતો બોલ્યો:

“ મને શાંતિ આપ ! જોને મારું અંતર તને ભેટવા કેટલું આતુર છે ! ”

એટલું બોલીને દીપસિંહે શાન્તાનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો. શાન્તા શાંતપણે નીચી દૃષ્ટિએ ઉભી રહી.

“ શાન્તા કેંઈ બોલતો ? ”

“ શું બોલું ? ”

દીપસિંહના કાનમાં અમૃત રેડાયું. “ તું કુમારિકા છે ખરું ? ”

“ ખરું. ”

“ તું નસીબદાર છે ! ” દીપસિંહ ગર્વ ભર્યું હસ્યો.

“ કેમ ? ” અબળબીથી શાન્તાએ પ્રશ્ન કર્યો. તેના સ્વરમાં ગભરાટ હતો.

“ તારા કૌમાર્યનું કુસુમ મણિપુરના સત્તાધિશ દીવાનના હાથમાં પહેલવહેલું જાય છે ! ” દીપસિંહ બોલ્યો ને ઉમેર્યું. માટે કહે તું જોઈ નસીબદાર ? ”

શાન્તાના શરીરમાં અનંગનો આવિર્ભાવ થતાં મુખપર અવનવું તેજ પ્રકાશ્યું. મદનતા વેગથી તેની છાતી પહોળી થઈ. ખભા ઉચ્ચકાયાને નયન દ્વયમાં વિષયનું અંજન અંજાયું.

“ શાન્તા ! સામેની ગાદી પાસે પડેલા શીશામાંથી દારૂની એક પ્યાલી ભરી આપ. ”

એમ કહીને દીપસિંહ પલંગમાં પડ્યો.

શાન્તા પ્રયત્ન કરી ગાદી પાસે ગઇ ને દારૂની પ્યાલી ભરી. દારૂની દુર્ગંધથી તેનું માથું ફાટી જવા લાગ્યું તો પશુ ડોણુ જાણે કંઈ પ્રેરણાએ દારૂની પ્યાલી સાથે તેણે પલંગ તરફ પગલાં ભર્યાં.

શિકારીના કારમા શરથી ધવાયલી વનરાજની મસ્ત રાણી બીમા-મદ ભર્યાં ડોળે વનવાટ કાપે તેમ તે મદસ્ત્રવતા પગલે પદ્મંગ પાસે આવી ને કંઈ પશુ બોલ્યા વિના દીપસિંહ તરફ પ્યાલી ધરી ઉભી રહી.

દીપસિંહને પ્યાલી લેતાં શાન્તાના સુકુમાર કરાંચુલીઓનો સ્પર્શ થયો. તેના હૃદયના ઉડાણમાં પંચ શરની ઝણઝણાટી જાગી. પ્યાલીને એક જ ધૂંટકે ખાલી કરી દેતાં તે બોલ્યો:

“શાન્તા ! કહે તને શું જોઈએ ?”

“કંઈ નહિ.” શાન્તા પોતાના ચરણને નિહાળતી બોલી:

દીપસિંહનો કામોન્માદ વધી પડ્યો. શાંતાનો હાથ પકડી તેણે પોતા તરફ ખેંચી. શાન્તાના શરીરમાં કંદર્પ કુદેલો તેને સમાવવાની પ્રેરણાએ તે દીપસિંહની બાજુમાં બેઠી. દીપસિંહના દેહનો સ્પર્શ થતાં અર્નગની પ્રચંડ આગના તનખાએ તેને ઘેરી. પાપના પ્રકાશથી નહિ પણ શરમનાં ભાવથી તેણે નેત્રો નીચા ઢાળી દીધા.

દીપસિંહની કામાતુર દષ્ટિ શાંતાના મોઢક ચહેરાપર ફરી.

“શાન્તા? “તે બોલ્યો: “શરમનો પડદો દુર કર. તારા ત્રિચુક્ર તન બાગનાં મધુરાં પુષ્પો ચૂંટવા દે.”

શાંતાના કપાલમાં પ્રસ્વેદ ચમક્યો. તેના કૌમાર્યત્વનું હૃદય કરવાની બ્રષ્ટ બીક્ષા પહેલીજ વાર તેની પાસે થતી હતી. તેના સ્નેહનીચા નમેલા કાળાં નયનમાંથી અતેરા તેજની ધારાઓ વહી.

“ તારી ચૂપકાદી મને કાપી નાખે છે, શાન્તા ! ” દીપસિંહ અકળાઇને પાસું ઉંચું નીચું કરતાં બોલ્યો : “ ને તું મારા સાસુ શા માટે નથી બેતી ? ”

શાંતાએ મહા પ્રયાસે મસ્તકને ઉત્તત કર્યું ને દીપસિંહ પ્રતિ આસ્તેથી દષ્ટિ ફેરવી.

થયું ! દષ્ટોદષ્ટ મળતાં દીપસિંહ ઉન્મત થયો. શાંતાના સુંદર શરીર પોતાના બાહુપાશમાં તેણે બદ્ધ કીધું. ને કાળોન્મત શાન્તા કેં પણ બોલી નહિ, કે જરાપણ તિરસ્કાર બતાવ્યો નહિ, તેથી દીપસિંહ તેના અધર અને ગાલ ખૂબ ચૂમ્યા. ને પછી ? એક સુકુમાર કુમારિકાનું કૌમાર્યત્વ હણાઈ ગયું ! શાન્તાની પવિત્રતા એક વિષય વિવશ દીવાનાના હાથે ચૂસાઈ ગઈ ! લગ્નને માટે નાકાયક માનતા વણિક મા-બાપની શાન્તા, કામદેવને વશ થતાં દીપસિંહની દુષ્ટ વાસના ફૂળી ગઈ ! પંચશરના પ્રબળ પાપ પ્રવાહમાં ધસડાતાં બન્નેએ સ્વત્વ ખોયું ! શાન્તાનાં સુંદર શરીરના અંગ પ્રત્યંગો દીવાનનાં દુષ્ટ હાથેએ મસળી નાખ્યા ? દીપસિંહના જીવન ગ્રંથમાં એક આર્ય કુમારિકાનાં શિયળને હુંટવાના ઘોર પાપનું પૃષ્ઠ ઉમેરાયું ! ઘણાં ખુલા શબ્દોમાં કહીએ તો દીવાન દીપસિંહના દુષ્ટ દેહે શાન્તાના વિશુદ્ધ દેહને નાપાક બનાવ્યો !

*

*

*

*

હજીયે રાત્રિ છે-અંધારી ઘોર રાત્રિ છે. વિષય લપટ દીપસિંહ પોતાની ભયાનક મદન આગમાં એક કુમારિકાના શિયળની આહતિ આપીને હુકકે ગગડાવતો ગાદીપર બેઠો છે. પાસે પડેલી સુરાહીમાંથી એક પછી એક ખાલીઓ ઉડાવે છે. કુસુમની કળી જેવી કુમારીને હમેશનેમાટે કલંકિત કરતાં, કલાકો સુધી પાશ્વરી ચેષ્ટા કરતાં તેના

આત્રો સીંથીલ થઇ ગયેલા હોઇ તેને ઉત્તેજવાના ઉદ્દેશે તે મધુપાન કરી રહ્યો છે.

દિવાનખાનામાં શાંતિ છે. થોડીવારે બડીયાળમાં બેના ટકોરા થતાં એ શાંતિનો ક્ષણભર ભંગ થયો. માદક ચીજના દીયવાથી તે કાળ પશુની કામલાલસા ભગ્નત થવા પામી તરત તેણે તાલી પાડી.

તાલી સાંભળીને બહાર પહેરો ભરતો હજસી અંદર આવ્યો ને નમીને આઘાની રાહ જોતો એક બાબુ ઉભો રહ્યો.

દીપસિંહે જણાવ્યું:

“ બાબુના ખંડમાં રહેલી છોકરીને અહિં લઇ આવ.”

આઘા મળતાં હજસી ચાલ્યો ગયો ને થોડીવારમાં એક કુમારિકા સાથે દીપસિંહની પાસે તે ઉપસ્થિત થયો.

“ જા હવે ! ” દીપસિંહે હજસીને આઘા આપી. ” ને ખમર-દાર ! કોઈ અહિં આવવા પામે નહિ. ”

એ પાપનિકેતનમાં જાળ ભરાવદાર ચહેરાની અને કાળી ભમર જેવી આંખોવાળી હવે બીજી કુમારિકા આવી. તે એટલી સૌન્દર્ય સંપન્ન હતી કે તેને માટે પુરૂષ પોતાની નીતિ વેચવા જરૂર તૈયાર થાય ! દીપસિંહના દુષ્ટ દીવાનખાનામાં આજ પર્યંત આત્રી કોઇ સ્વર્ગની પરી જેવી યુવતી દાખલ થઇ નથી. તેની ઉમર પૂન સોળ વર્ષની ગજમાત્રિની માલતી ને તપસ્વિની શકુન્તલા સમી અત્યંત સુંદરતા તેના શરીરમાં ઉભરાય છે. વદન પર પૂર્ણિમાનો સ્વર્ગ સુંદર રજનીકાંત વિરાજે છે. તેના શરીરનો આંધો એકદમ નાણુકે હોવાથી ચૌદ વર્ષની શાન્તાથી પણ તે ન્હાની જણાય છે. તેની ત્વચા શુદ્ધાત્મ અને દ્વંધમાંથીજ બનાવેલી હોઈ તે અસંત લાવણ્ય સંપન્ન દેખાય છે.

તે આવીને દીપસિંહ દીંગ થઈ તેને જોવા લાગ્યો. દંઢ પગલે તે ઉભી રહી છે વિજયા ચોદ્ધો રણાંગણે ઉભો રહે તેમને દીપસિંહ મૂઠ જોવો જ્યારે કશું બોલી ન શક્યો ત્યારે તે બોલી.

“ પરમકૃપાળુ પરમાત્મા આપનું કલ્યાણ કરે ! પરમાત્મા એકજ છે, તેની કૃપાથી મનુષ્ય ભવસાગર તરે છે. ”

વાચકો ! એ મંડાણ મુદ્દર્તમાજ શું બોલી ? અત્યાર સુધી એક પણ રમણી કે કુમારિકાએ આવા શબ્દો સંભળાવેલા નહિ, તેથી દીપસિંહના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તે બોલ્યો :

‘ યુવતી ! આપનું નામ ? ’

“ મોતી. ”

“ ખચિત ! ” દીપસિંહ કૈંક ગંભીરતાપૂર્વક બોલ્યો : “ તારા નામ પ્રમાણે તું એક મૂલ્યવાન મોતી જેવી છે. મેં ધણાંએ મોતી નિહાળવાનું શૌભાગ્ય ગ્રાસ કર્યું છે, પણ તારા જેવી એક પણ દીડી નથી. ”

મોતીએ ઉભરાતા મંચોગોનું ઊંડાણ માપતાં ધીમા પણ સ્પષ્ટ અવાજે સંભળાવ્યું.

“ સામળદાસની કન્યા હું-તે આપની પણ કન્યાકા હું ! ”

દીપસિંહનું ચિત્ત ચગડોળે ચઢ્યું. મોતીના મોહક અને મધુર સૌન્દર્યને તે અનિમિષ નેત્રે જોઈ રહ્યો.

રૂપનું દર્શન બે દૃષ્ટિથી કરી શકાય છે. સુંદરીની સુંદરતાનું દર્શન કરતાં કોઈના અંતઃકરણમાં મહા મહિમાભય ચિરસુંદરનું રમરણ થઈ આવે છે. હૃદયમાં ભક્તિનો સંચાર થાય છે ત્યારે કોઈના અંતઃકરણમાં પાપવાસનાનો પ્રચંડ અગ્નિ ધુંધળી ઊઠે છે.

જેની જેવી દષ્ટિ હોય છે. જેવું શિક્ષણ અને સંસ્કાર હોય છે તેવું રૂપ દેખાય છે. પવિત્ર હૃદયો, સુંદરીના મુખ ઉપર મહા માયાનું મનોહર સૌન્દર્ય જોષ શિર ઝુકાવે છે—સૌન્દર્યના દેવતાને અષ્ટાપ્રતિ ખેંચાય છે. અને જેનું હૃદય ધોરતમ પાપી હોય છે, ચિત્તમાં મલિનતાનો ચમકાર હોય છે, વાસના નીચ, ઘૃણિ પાતલકી. હોય છે તે સુંદરીના સૌન્દર્ય ને જોષ હૃદયમાં કામ વિહંગતા વસાવે છે.

દીપસિંહની દષ્ટિ આ છેલ્લા પ્રકારની હતી. ઘણીવાર સુધી મોતી પ્રતિ જોયા બાદ તે બોલ્યો.

“ મોતી ! તને ખબર છે કે, મારી પાસે આવનાર બધી યુવતીઓએ મને દારૂની એક પ્યાલી પાવી જોષએ એવો મ્હારો કાયદો છે.

મોતીનો સીનો રહેજ ટદાર થયો. તેના વદનપર—નયનમાં અપૂર્વ તેજ પ્રકાશ્યું. તે બોલી;

બધી યુવતીઓ તે કાંઈ હું નથી. છતાં કાયદાને માન આપીશ.”
એમ કહી તેણે શરાબની એક પ્યાલી ભરીને દીવાનને આપી. મોતીના અંદ્રાનયને નિહાળતો તે ગટગટાવી ગયો ને પછી હ્દે-રમાં બોલ્યો.

“ સૌન્દર્ય સુંદરી ! તારા ઓઠ જરૂર કોઈનું ભાન લુલાવે !”

આ શબ્દો ને સંભળીને મોતીનો ચળકાટ વધ્યો. આંખમાં રહેજ લાલિમા પ્રકટી.

“ મ્હારા ઓઠ મ્હારા ભાવિ પતિ માટે છે !”

આ શબ્દો બોલતાં તેનું મોઢું લાલઓળ મધ ગયું. એક પલવાર ત્યાં શાંતિ પ્રસરી રહી

“ મોતી ! ” દીપસિંહ હસતા હસતા બોલ્યો; “ ફરીથી એક પ્યાલી આપતો ! ”

“ કાયદો શું બેવાર આમ કરવા ફરમાવે છે ? ” મોતી કડક સ્વરે બોલી.

“ કાયદો નહિ,—” દીપસિંહે ઘાટો ખખારીને, ઉમેર્યું: “ પણ મ્હારી ઇચ્છા. ”

“ મેં કાયદો પાળ્યો છે. ” મોતીએ કંઈક ગુસ્સા ભર્યા અવાજે કહ્યું: “ અને તે બસ છે. ”

“ પણ આ મણિપુરના દીવાનની ઇચ્છા છે; અને તેને માન આપવું બેધરો. ” દીપસિંહ ગર્વિત અવાજે બોલ્યો.

મોતીએ દીવાનની દુષ્ટતા ગણ્યાના મોઢે સાંભળેલી,—અનેક કુમારિકાનાં કૌમાર્યત્વપર દીપસિંહની પડેલી તરાપની વાતો તેણે સાંભળેલી તેથી તે અત્યંત ગભરાટમાં આવી ગઈ. એકજ વિચાર તેના મગજમાં રમી રહ્યો: શામસદાસની સુશિક્ષિત કન્યાને શિયળ સાચવવાનો સમય આવ્યો છે.

દીપસિંહના દેહલા શબ્દોના ઉચ્ચારણમાં સત્તાનાં ગર્વનો પ્રતાપી શ્વનિ બોધ મોતીએ દારૂની દ્વિતીય પ્યાલી ભરીને દીવાનને આપી. પ્યાલી પ્યાલી કરીને તે બોલ્યો:

“ માધુર્યમય મોતી ! તું કેટલી બધી સુંદર છે ? ”

“ ખુશી થાઓ—” મોતી નીચી દૃષ્ટિને વધુ જંડી ને સ્થીર કરીને બોલી અને ઉમેર્યું: તમારી ધર્મની કુમારીકા ! ”

‘કુમારિકા’ શબ્દે દીપસિંહને ધ્યા કર્યો. તેણે મોતીના મ્હોં પ્રતિ ક્રોધ ભરી દૃષ્ટિ ફેંકી. પરિપક્વ થયેલી દ્રાક્ષમાંથી નિર્જરતા

રસના માધુર્યની મીઠાશ કરતાં અધિક મિઠાશભર્યાં મોતીના માધુર્ય પ્રવાહમાં દીપસિંહને કોષ તણાઇ ગયો ને તે ખોલ્યો.

“ તું મ્હારી પ્રણયિની થશે, મોતી ! ”

“ શું ? ”

ભયંકર શબ્દો સાંભળતાં મોતી કમ્પી ઉઠી.

“ ઉર્વશાઃ તિલોમમાથી પણ અધિક સૌન્દર્યવતી મોતીને ” મ્હારી મોતી “ કરવા હું લલચાઉં છું ! ” દીપસિંહે બ્રષ્ટ લાલચ પ્રદર્શિત કરી.

“ ચૂપ રહો ! ” મોતી આંખમાંથી અગ્નિ વર્ષાવતી બોલી ઉઠી “ તમારી જીભ લગામ રાખો.

કોષના કિરણથી ઝળકતું મોતીનું વદન દીપસિંહને વધારે સુંદર જણાયું તે ખોલ્યો:

“ એક દીવાનની કૃપાનો ખ્યાલ કર. ”

“ શર્મ કરો ! ” મોતી તેટલાજ કોષથી બોલી અને તેણે ઉમેર્યું: હું તો પારતી હતી કે હું એક રાજ્યમંત્રીના માહેલમાં આવી છું. ”

“ હા. આ એક રાજ્યમંત્રીનો મહેલ છે. અને તે—” દીપસિંહ ધીમે રહીને ખોલ્યો: “ અને તે તારોજ છે. હવે તારે અહિંજ રહેવાનું છે. ”

“ શા માટે અહિં રહેવાનું છે ? મોતીએ ભવાં ચઢાવ્યાં.

દીપસિંહે જોયું કે દમ બરવા કરતાં કાંઈક યુક્તિ કરવી જોઈશે. તેથી તે ઉભો થયો. પલંગ નીચે પડેલો દાખડો ઉઘાડી તે ખોલ્યો અને ખાલી કરી પોતાની બન્ને હથેળીઓ અત્યંત કિંમતી હીરા,

માણેક, મોતી વગેરે જવા હીરાથી બધી ભરી નાખી. તેણે તે ખજાનો મોતી આગળ ધર્યો.

“ આ સર્વે તારૂં થશે. ” દીપસિંહે લાલચનો ઘેરો ધાલવા માંડ્યો.

મોતીએ હવે ભયંકર સ્વરૂપ ધારણ કર્યું તેના હાથના એકજ ઝટકે તે બધાં લાલ ; અને લીલમ, હીરા અને મોતી વરસાદની વીખરાયલી રંગબેરંગી કમાન સમા ઝળકતાં—ગળડતાં જમીન પર પડ્યાં.

“ એ અદ્ભુત છોકરી ! ” દીપસિંહે ગુસ્સામાં દાંત કચકચવ્યાં. “ તારો આ મિળજ હવે હું વધુવાર ચલાવીશ નહિ. જોઈ છું કે કેમ તું માર વિચારને આધિન નથી થતી ?

ક્રોધ અને અપમાનથી દીપસિંહનો મ્હેરો લાલ અંગાર જેવો બની ગયો. ગુસ્સાથી તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું. ક્રોધ મોતી પણ ગુસ્સાનો દમ ભરતી હાકતી હતી.

દીપસિંહ બન્ને હાથની મજબુત મુઠ્ઠી વાળી ગુસ્સામાં મોતીની લગોલગ આવ્યો, અને બોલ્યો :

“ મોતી ! હવે હદ થાય છે, આતક ગુમાવીશ નહિ. મારી અનુકંપા બુલ્લીજશો અવશ્ય જીવન કારમું થઈ પડશે. માટે મારા કોપને આમંત્રણ દઈશ નહિ. તું મ્હારી થશે. મારી પર રાજ્ય કરશે. બોલ, તારા માટે શું આ ઓછી મગરૂરી છે ? ”

“ પ્રથમ માફ ગૌરવ અને તેને બાંહે શિયળ સચવાયુ એજ મારી મગરૂરી ”

“ તો સમુદ્ર, એ તારી મગરૂરી હમણાં તને મારી પાથમાં બીડી તારા હોઠો ચૂસી હું તોડીશ ! ”

દીપસિંહે આવેશમાં આ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા ને મોતી તરફ ધસ્યો.

“ અબરદાર ! જરા દુર હઠી ને મોતી બોલી: તેના અવાજમાં કઠોરતા આવી: “ મારા શરીરને એક આંગળી પણ અડાડી છે, તો જોવા જેવું થઈ પડશે, ”

એમ કહીને મોતીએ પોતાની આંખોમાંથી આગના તનખા વેરવા માંડ્યા.

“ લે ત્યારે જોઇલે. ” અને એમ બોલતા મોહાંધ દીપસિંહ લાજ શરમનો પરિત્યાગ કરી મોતી પ્રતિ પૂર્ણ જ્વેસમાં ધસ્યો.

“ દુર રહે, પાપી ! મોતી હવે જીવ પર આવી. તેનું હૈયું ગળામાં આવ્યું.

“ શું હું-હું પાપી ? ” દીપસિંહનું વદન ગુરસામાં તરબોળ થવા લાગ્યું.

“ હા પાપી ! નિડર મોતી એ જવાબ આપ્યો: બેશ્વક પાપી. મહાપાપી. ઘોરપાપી. મહારા જેવી અનેક કુમારિકાઓને ફસાવી તેનાં શિયળનું સત્તાનાશ્ચ કાઢનાર માણસ પાપી નહિ તો બીજું શું ? ”

દીપસિંહના માન, ગૌરવનો કચ્ચર ધાણુ વળીગયો તેની પ્રતિજ્ઞાનો સ્થંભ એક નિર્દોશ કુમારિકાએ સમૂળ ઉખેડી નાખ્યો;

કામી નરનું લોહી ઉકળી આવ્યું રોમ રોમ વિષ વ્યાપ્યું. રૂવાં ઊભાં થઈ ગયાં. ચક્ષુઓ લાસ અંગારાથી અધિક કારમા બન્યા. મોતીનો કોમળ કર પકડીને તે બોલ્યો:

“ બોલ, હવે શો વિચાર છે ? ”

પોતાનો હાથ છોડાવવા મોતીએ મહા પ્રયાસ કર્યો પણ ન્યારે તેણે જોયું કે એક કામાંધ માનવીના હાથે પોતાની લાજ જવાનો વખત આવ્યો છે, પોતાનું જવલંત શીયળ સંહાર થવાની અણીપર મૂકાયું છે ત્યારે તે જીવપર આવીને તે લંપટના હાથમાંથી એક ઝટકે પોતાના હાથને છૂટા કરી વિકાળ વાધણ સમી ઉછળી; અને દીપ-સિંહનો ભેઠમાં રહેલી કટાર કાઢી પોતાની કોમળ છાતીમાં તેણે ભોંકી દીધી !

સંપૂર્ણ કળાએ વિકસેલું એક કુમારી કુસુમ આમ અધમ જનના કારમાં ને જુદમી ખંપરમાં હોમાઈ જઈ અવસાન પામ્યું ! મરતાં મરતાં તેણે અસ્પષ્ટ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

“ જો-જો ઓ કામના કીડા ! જોઈએ, કે એક આર્થ કન્યા પોતાનું શિયળ કેમ જળવ છે ? ”

આખના પલકારામાં બની ગયલા આ બનાવને જોતાંજ દીપ-સિંહ, એક પાષાણ પ્રતિભાવત્ રચાઈ ગયો. ને પછી કંપવા થયેલા માનવીની પેઠે તે કંપવા લાગ્યો. ગમે તેમ, જીંદગીના ભોગે પણ મોતી કુમારીએ, એક પ્રતિભા સપન્નને કરાળ દિવાનને હાર ખવડાવી.

શાન્તા ! શાન્તા ! તું કયાં ગઈ ? અહિં આવ ! મોતીના મોતના ધાને જો, ને તારી જાત ઉપર ધિઃકાર વર્ષાવ ! ક્ષણિક વિષય વાસનાની તૃપ્તિ અર્થે તેં અમુલ્ય સતીવને હુંડાવા દીધું. પણ તારા નિંદ્રા અને પાપમય કૃલ માટે તને શું કહેવું ? મદન મદથી ઉન્મત્ત બનેલી પુત્રીનાં ખીલેલાં અંગો નિહાળવા છતાં ‘હજી તે લગ્ન લાયક નથી’ એમ રહમજનનારા તારા માતા પિતાની અધમ અણસમજને ધિઃકાર હો !

દીપસિંહે મોતીના મોં તરફ જોયું તો ત્યાં પ્રસન્નતા હતી !

પ્રકરણ બીજું.

—:૦:—

મોતીનું મડદું !

—:૦:—

“ લાખો નયનને કર્ણુ લાખો, તીવ્રછે જગનાથને,
 “ દેખીશકે તેથી—કરેલું પાપ હાયે જે જને;
 “ ભય દંડ દેવા દુષ્ટને, છે લાખ હસ્તો કૃષ્ણે,
 “ ભૂલાય છે એ સર્વ હા ! કામાંધતે પાપીજ ! ”

—‘ મંગલ ’—

જ્ઞાન્તા, અને મોતીના જેવી બે પાંચ નહિ, કિન્તુ બસો—
 પાંચસો કુમારિકાઓ અને આર્ય રમણીઓ, દીવાનની દુષ્ટતાને
 ભોગ થઇ ગઈ છે. જે રમણી કે કુમારિકાને તે દેખતો કે તેનો મિત્ર
 અભયસિંહ જે કુમારો કે રમણી વિષે વાત કરતો તે સર્વને બ્રહ્મ
 કર્યા પછીજ તે જ પતો. કોઇ સુંદરી તેની પદ્મીથી અંગનને વશ
 થતી, કોઇ યુવતી એકાદ ચન્દનહાર કે મુલ્યવાન વીંટીથી લોભાઇને
 પોતાની પવિત્રતાનું લીલામ થવા દેતી, કોઇ કુમારી, વ્યાપ્ત મદનને
 શમાવવા પતિની પ્રાપ્તિ કે આત્મ સંયમના અભાવે ચૂકેચાં કર્યા
 વિના સતીત્વના સલાનાશની પાટીપર ઉભી રહેતી,—આ પ્રમાણે
 શામ, દામ, દંડ અને ભેદથી દીપસિંહ પોતાની દુષ્ટન ધારણામાં
 વિજયી નિવડતો. એક પણ અબળાએ આજ સુધી તેને મ્હાત
 કર્યો નહતો.

પણ મોતીએ પોતાની મહત્તા બતાવી. કામાંધની લાલચને એ
 આર્ય દેવીએ ઠોકરે મારી પોતાના વજ્ર સમા લુગપાશમાં બદ્ધ થયેલી

અનેક યુવતીઓ જેવીજ-તેટલાજ અંગ્રીવાળી મોતી હવે એમ દીપ-
સિંહે મોતીના મૃત દેહ તરફ જોઈને વિચાર્યું. અને હવું પણ તેમજ !
દુરની વાત જવા દઇએ, શાન્તાનીજ વાત હતી. શાન્તા અને મોતી
ને સરખાવતાં જો દેહ બાંધાને વળ્યું ગણવામાં આવે તો બાહ્ય રીતે
જોતાં એમ લાગે કે બંનેમાં કંઈજ ફેર નથી. પણ મૃત મોતીને
યુક્ત ન્યાય આપવાની ખાતર કહેવું જોઈએ કે શાન્તા અને મોતીમાં
ખરેખર જમીન અને આસમાન જેટલો ફરક કહેવાય ક્યાં શાન્તા
મદન આમમાં અમૃત્ય શિયળને બાળી નાખવાના ધોરતમપાતકને,
કપાળમાં કાળા અક્ષરે અંકિત કરાવનારી સંતત શાન્તા, ને ક્યાં શિય-
ળને સાચવવા જીવવાના મોહની દોરીના કટકા કરી નાખી જીવન-
ગારની છાતી સામે મ્હોતના મહાસાગરમાં ડૂબી જનારી આદર્શ મોતી !

મોતી એ ખરેખર મોતી નીવડી. અન્ય અબજાઓની માફક
તેણે પોતાની પવિત્રતા, કામંધના લોહા જેવા હાથે વડે ચૂસાવા
ન દીધી ‘ધન્ય હો !’ ના વર્ષાદ આવી પવિત્રતા પરજ વરસે.

દીપસિંહે મોતીના મુખાર્વિન્દ પ્રતિ એકો ટોચે જોઈ રહ્યો તેની
એ દૃષ્ટિમાં કંપણ્ય હૃદયમાં લય કિંવા ગભરાટના આછા ઓળા છે.
આર્થ બાળાના વદન ઉપરથી દૃષ્ટિ ફેરવીને દીપસિંહે તેની છાતી પર
દૃષ્ટિ તાકી તે કમ્પ્યો. અર્ધ ભોંકાયેલી કટાર વડે મોતીની છાતીએ
એ જાલીમને ગભરાવ્યો. ગભરાટની સાથે તેને એક વિચાર આવ્યોઃ
“ આ કટાર તેણે મારી છાતીમાં ઘોંચી દીધી હોત તો ? ”

અને ખરેખર મોતીએ, પોતાની છાતીને અદ્ભુત એ દુષ્ટ દીવાનનો
કઠોર છાતીને ચીરી નાખી હોત તો બહુ સારું હવું એમ કહેવું જોઈએ.
આર્થ કુમારિકાના કામળ પરંતુ અશ્વિને વખતે બનેલા કઠિન હસ્તો,

એ જીભીનો જન જરૂર લઈ શકત. ત્યારે મોતીને પોતાનીજ છાતીના લોહીથી ખરડાવાનું કેમ ગમ્યું ? જે કટાર તેણે પોતાની દુલ્લ સખી ખીલતી છાતીમાં ઉડી ઉતારી દીધી તે કટાર તેણે એ દીપડાંના દેહમાં કેમ ન ધોંચી ? પોતાના જીવનને બચાવવાની સાથે મણીપુરની રહીંસહી વિશુદ્ધ સુંદરીઓની ખવિતતા. બચાવવા, એ નર રાક્ષસને મ્હોતને આંચે તેણે કેમ ન મોકલ્યો ? પોતાના નિર્દોષ લોહીથી રંગાયેલી કટારથી તેણે દીપસિંહન કાળમુખના કટકા કેમ ન કર્યા હા, પણ જો તેણે એ પ્રમાણે કર્યું હોત કિંવા મરી ચૂકેલી મોતીએ પોતાના કોમળ હરતો વડે કામાંધના કઠોર જડબાને ધુળ ભેચું કર્યું હોત તો આ વાતો આટલેથી જ અટકી પડત, ને તેથી 'જે થયું તે સારા માટે' નો વિચાર એવી કથા પ્રવાહમાં આગળ વધીએ.

દીપસિંહે, મોતીની મૃત કાયને ગમગીની જારી દૃષ્ટિએ જોઈ. પણ તેની એ ગમગીનીનું થોડીજવારમાં અવસાન થઈ ગયું. ! મોતી જેવી એકાદ કુમારીકા મ્હોતના ધાને પ્રાપ્ત કરે એ તેને મન કાંઈજ વિસાતમાં નહોય તેમ લાગ્યું. તેણે તરત મોતીની છાતીમાં રથાન પામેલી કટારની મુઠ પકડી...ને ખેંચી પ્રભુએ ઘટેલી પુતળી, કુદરતની મૂર્તિ જેવી મોતીના નિહોષા લોહી અને આંતરડાથી ખરડાયેલી કટાર બહાર આવી. કટાર લોહીથી તરખોળ હોઈ તેને દુર ફેંકતાં ગાલીચો લોહીના ડાઘાવાળો થાય ને તેથી પોતાનું પાપ પ્રકટ થઈ જવાને પ્રેમંગ ઉપસ્થિત થાય એમ હોવાથી તેણે કટારને મોતીની સાડી વતી સાફ કરી; ને પછી કટારને પોતાની બેઠમાં છુપાવી દીધી.

મોતી મ્હોત પામી ગઈ છે. પરન્તુ તેના મ્હોતો અળકાટ જીવંત મૂર્તિ જેવો અળકી રહ્યો છે. દીપસિંહે એ ચમક જોઈને

નિસાસો મૂક્યો. નિરાશાના એ નિસાસાની સાથે તેના અંતઃકરણમાં અભિમાનના અંકૂર ફૂટ્યા. તેનું મુખ ક્રોધના તનખામાં તપવા લાગ્યું. તે ઉશ્કેરાયો. મહાદેવી મોતીના મૃતક દેહ પર એ નરાધમ જોરથી લાતો મારવા જોડલો ફૂર બન્યો ! મોતીએ તેના માન, ગૌરવનો કચ્ચર ઘાણુ વાળી નાખ્યો છે એ બીના તેને અત્યંત અસહ્ય થઈ પડી. મોતીના મ્હોં પર પણ એ રાક્ષસે લાતો મારી. લાતના મારથી મોતીનું નાક છુટાવા લાગ્યું, તેનું અનુપમ સૌન્દર્ય હણવા લાગ્યું. પરંતુ તેના મ્હોં પર જે તેજ ચમકતું, તે તેજ સ્હેજ પણ ઓછું ન થયું !

મોતી ! લોહીના રંગથી તેનાં કપડા રંગાઈ ગયાં છે. નર-પિશાચની લાતો વડે તેના વસ્ત્ર સૌન્દર્યનો ખ્વંશ થયો છે મ્હોતના કરાળધાથી તેની છાતી નીચી ઉતરી ગઈ છે. જખમનાં ઊંડાણમાંથી હજી પણ રક્તનાં ટીપા સ્ત્રવી રહ્યા છે. દીવાનના જુદી અપરમાં હોમાઈ ચૂકેલી તે બહાદુર બાળા, પાપનિકૃતનના ગલીચ ગાલીઆપર સદાને માટે શાંત થઈને સૂતી છે. મોતીનો આ દેખાવ જોતાં કાળ-મીઠ પત્થરથી પણ અધિક કઠોર હૃદયવાળા માનવીઓ છાતીફાટ રડી પડે એમ હોવા છતાં એ ધોર પાતકી પિશાચને લેશ પણ અનુકંપા જણાતી નથી ! મ્હોતની શાંતનિદ્રામાં સૂતેલી મહાદેવીને, તે ફૂર આંખોવડે જોઈ રહ્યો છે. દીપસિંહ જેવો એકજ નહિ, બદ્ધે હજારો-લાખો દીપસિંહોના દીપડા જેવા બચકર મ્હોંને બાળાને ખાક કરવા જોડલી શક્તિથી ઉભરાતા એ મોતીના લોહીના ટીપાંને પણ તે ગણગરતો નથી !

અહો ! દીપસિંહનું દીલ કોણ જાણે પરમાત્માએ કેટું ઘડ્યું હશે ? !

“જેથી ધોધ પત્થર પર પડે, પણ કહો કહીં તે પીગળ્યા ?

“કોં વજ્રસમ હૃદયે જગતમાં કઠિન એવાં છે પડ્યાં !”

એ ન્યાયે દીપસિંહનું હૃદય હજી સદૃશ કઠિન છે. દયાની તેમાં છાંટ નથી, ધર્મનો તેમાં અંશ નથી. નીતિ પ્રતિ તેની મુદ્દલ નજર નથી દીવસ ઉગતાં વિકસિત વિશુદ્ધ તાગ કુમારી કુસુમને છૂંદવા, મધુદેવીના પાયમાલીના જામ ઉપર જામ ગટગટાવવા, ને મોહમયી મલકા-જ્વનનાં મધુરો સંગીતનો મધુરો આસ્વાદ ચાખવો. એજ એ મહા અધમ નરરાક્ષસના જીવનના નીચા મત્રો હતા !

પ્રભાત હજી નથી પ્રકટયું. અરણ્યોદયનાં આછાં ચિત્રે પણ હજી દષ્ટિએ નંચી આવતા મોતીના મ્હોતથી રડતી રાત્રિ; એના પામે પાયામાં હજીયે ગાઢ તિમિર છે. એ ગાઢ તિમિરમાં ભયનાં અમકાર છે ભયંકર શાંતિ છે. દિવસે પ્રવર્તતા વૃક્ષાની પવનમાં વિરામ છે. રાત્રિ શ્યામ ને ભયપ્રદ છે.

ને આડઅરના અપમાનથી દીપસિંહનો પ્રજ્વલિત થયેલો ક્રોધાગ્નિ વધ્યે જાય છે. વે ! મોતીના દેહ પર એ દુષ્ટની લાતો જોરમાં પડતી જાય છે. લાતો મારાને આખરે તે થાક્યો. પોતાનું અપમાન કરનાર, નીચ મુરાદને વફા કરનાર મોતી મૃત કાયાની થું બ્યવસ્થા કરવી ! એ વિષેના ઘાટ ઘડવામાં તે રોકાયો દીર્ઘ સમય તેણે ઘાટ ઘડ્યા કર્યાં.

“તલ્વારની ધારથી તેના કંકડા કરવા ? ચાદરમાં લપેટી કોઇ છંદી ખાઇમાં તેને નાખી દેવી ? કે આમળની જવલંત બ્લાજામાં તેને ખાક ટરી નાંખવી ?”

પાપનો પ્રકાશ ન થાય ને શત્રુની બ્યવસ્થા થઇ જાય તેનો વિચાર કરી કહ્યો. એ વિચારમાં તેણે એક કલાક વીતાવ્યો.

આખરે શયને ચાદરમાં બાંધીને ગામ બહારની કોઇ ઉંડી ખીણમાં દાટી દેવા એકાદ નોકરને અત્યારેજ મોકલી દેવાનો તેણે વિચાર કર્યો તે હતો તેનાથી અધિક દૂર થયો તેની આંખો જીલમના કિરણથી ઝબકવા લાગી. તેના પ્રાપ્તિ પગલાં જાળ્ય પ્રતિ થયાં દીપસિંહે મોતીને કે' અનેરા તેજથી શોભતાં જોઇ. તે સ્થંભી ગયો. તેના જીલમના જવાળાં ક્ષણભર સાંત બન્યા

પણ હમણાં તેને સમયનું મૃત્યુ છે. જાળના એકસથી અંજલિ ને તે કમકમે તો વિભાવરીનો વિનાશ થાય પ્રજાકરના પુનિત અંજલિ પૃથ્વી તલપર પથરાઈ રહે. સાથે સાથે એક ઉગતી કળાને છુંદવાના મહાપાપ ને ગુપ્ત રાખવાનું મુશ્કેલ થઇ પડે એવું વાતાવરણ ઉપસ્થિત થાય !

તેણે પલગપર પાથરેલી સફેદ ચાદર લીધી ને મેતીના જાળની બાજુમાં પહોળી પાથળી, શયને ઉઘડવા જતાં કપડાં ઘોડીથી ખરડાય તેથી તેણે કપડા ઉતારી એક બાજુ ફેંક્યાં. માત્ર એક ઘોડીઆ ભેર તે મોતીના શયને ઉઘડવા તૈયાર થયો. મુઠ્ઠી વાળી તે નીચો વળ્યો...જે હાથે એ કાળો કેર વર્તાવ્યો છે તે હાથે, શયના હાથને અડક્યા. શયના સ્પર્શથી તે ધ્રુજ્યો. તેનું કઠોર હૃદય કમકમ્યું. મોતીના મૃણાલના દંડજેવા હસ્તો, જાલીમના હસ્તોમાં પકડાયા. એ વખતે મોતીના મુખ પર દીવ્ય પ્રકાશ ઝળ બળ્યો. એ પ્રકાશમાં, પાપી અંજલિ ગયો. પોતાના હાથ, જીભમારના હસ્તોએ પકડ્યા, પણ તેવું જીવતાં નબળવા દીધું એ સતોષથી મોતીનું મુખ આરજ દીપવા લાગ્યું અંજલિલા આંખો પાપીએ ખીડી લીધી. ' મરેલી પણ તે આર્યા કુમારિકા મોતી છે, સુંદર છે. સુશિક્ષિત છે અણમૂલા શીયળને સાચવવા સફળ નીવડેલી મહાદેવી છે જલે તે

મરેલી છે; પરંતુ તેના દૈવી પ્રકાશ અખંડ છે... પ્રલય હીન છે. તેની સ્થાને દષ્ટિ કરવા જેટલી શક્તિ, દુષ્ટ દીપસિંહમાં ક્યાંથી સંભવે ?

પ્રતિભા શાળી મોતીના વહન પરના પ્રખર પ્રકાશની સ્થાને એક જુદામગાર શું કદીયે જોઈ શકે ? સામ્રાજ્યના સામ્રાજ્ય સળગી જાય એટલી એ દૈવી પ્રકાશમાં પ્રગ્વરતા છે. દીપસિંહની કૂર આંખો ખીડાઈ ગઈ. બન્ને હાથના મુઠ્ઠી ઉઘડી ગઈ મરેલી મોતીના હસ્ત પાખીના હસ્ત પાશથી મુક્ત થયા.

દીપસિંહ દુષ્ટ છે. કરૂર છે. જલ્મીમ છે. ખુનપર ખુન કરવા જેટલી શક્તિ સંપન્ન છે. પરંતુ મોતીએ તેને એટલો મ્હાત ક્યાં કે તે શખેને ચાદરમાં બાંધવાના વિચારને વ્યવહારમાં ચોજી શક્યો નહિ ખીડેલી આંખે તે દીવાનખાના બહાર આવ્યો. આખ ઉઘાડ્યાં તેણે તાલી પાડી...પહેરો ભરતો હજસી નજીક આવ્યો. કાબરાત્રિના શ્યામ અંધાર જેવો હજસીનો રંગ હતો. દીપસિંહે તેને આશ્વા કરમાતી:

“ અભયસિંહને અત્યારેજ બોલાવી લાવ જ ! ”

હજસી રસ્તે પડ્યો. માર્ગમાં તહેને તર્ક પરતર્ક આવ્યા પણ એ લોકોનો તેણે વિચાર કર્યો નહિ. ત્વરિત ગતિએ તે અભયસિંહના મકાને આવ્યો અભયસિંહ આ વખતે જાગતો પથારીમાં પડ્યો છે. શાન્તા અને મોતીને ફસાવવામાં વિજયી નિવડેલો હોય તે પોતાની જાતને શાખારી આપી રહ્યો છે. હજસીએ મકાનના મુખ્ય દ્વારની લોહ સાંકળ જોરથી ખખડાવ્યા. શાતરાત્રિમાં સાંકળનો અવાજ અભયસિંહના કર્ણ પ્રદેશ પર પડ્યો. તે ચમક્યો. પથારીમાંથી ઉડીને તે દ્વારપાસે આવ્યો. ને બોલ્યો: “ કોણ છે ? ”

“ ઉધારો ! ” હજસીએ જવાનક અવાજે જણાવ્યું; “ હું દીવાન સાહેબનો માણસ છું ? ”

આ શબ્દોને અંતે અભયસિંહે દાર ખોલ્યા. હજસીએ નમીને જણાવ્યું:

“ સાહેબ ! આપને દીવાન સાહેબ અત્યારે ખંચે બોલાવે છે ! ”

“ અત્યારે ? ” અભયસિંહે સાશ્વર્ય પ્રશ્ન કર્યો.

“ જી હા. ” હજસીએ વિનયપૂર્વક જવાબ આપ્યો.

અભયસિંહ તરત કપડાં પહેરી લઈ તૈયાર થઈ ગયો ને પોતાને તેડવા આવેલા હજસીને તેણે કહ્યું.

‘ ચાલ, હું આવું છું ! ’

બન્નેજણાં ત્યાંથી ચાલતા થયાને અદ્ય સમયમાં જ તેઓ દીવાનના બંગલામાં પહોંચ્યા.

અભયસિંહની રાહ જોતો દીપસિંહ એક ખુરશી પર બેઠો બેઠો હુકમો ગગડાવી રહ્યો છે ત્યાં અભયસિંહ ઉપરિથત થયો. દીવાનખાનાની મધ્યમાં સતેલી મોતીને જોતાં જ તે ગભરાઈ ગયો. મોતીને લોહી લુહાણુ જોતાં તેણે ગભરાટની સાથે આત્મગત ઉદ્ધાર કાઢ્યો.

“ એક કુમળુ કુસુમ ખીલ્યું-અણખીલ્યું છુંદાઈ ગયું ! ”

અભયસિંહને જોઈને દીપસિંહ ખુરશી પરથી ઉભો થયો ને ખોલ્યો. “ અભયસિંહ ! એક સકટ આવ્યું છે. ”

“ હેં ! ” અભયસિંહના કપાળમાં કરચલીઓ પડી.

“ આ મોતીના મડદાનું શું કરવું ? ” દીપસિંહે શૂન્ય તરફ આંગળી ચીંધીને કૈંક ગભરાયલા અવાજે પ્રશ્ન કર્યો.

“ શું કરવું ? ” અભયસિંહ શય પાસે ગયો, શયનું અવ-
લોકન કરી ને તેણે ઉમેર્યું : “ સાહેબ ! આમાં કેં મોટી વાત નથી,
હમણાંજ આ શયને અહિંથી ખસેડી તેને દાટી દેવા વ્યવસ્થા કરે
છું, આમ ગભરાઓ છો શા માટે ? ”

દીપસિંહે છૂટકારાનો દમ ખેંચ્યો, તેનું ઉછળતું હૈયું નીચે
એડું. તેના અંતરમાં શાંતિ આવી. મિત્રના આશ્વાસનમાં લુપ્ત
થયેલો આત્મામિત્રને જાણાશી આપવાની પ્રેરણાને દાખી શક્યો નહિ.

“ જાણાશ દોસ્ત ! ” તે બોલ્યો : “ આત્રિન ! ”

“ સાહેબ ! ” અભયસિંહ શય તરફ નજર રાખીને બોલ્યો :
“ આના આવા હાલ કેમ થયા ? ”

“ શું કહું અભયસિંહ ! ” દીપસિંહ બોલ્યો : આ મોતીએ
તો મને મ્હાત કર્યો. મ્હારા ગૌરવનો કચ્છરખાણ વાળી નાખ્યો. ”

“ શું તમને તે સ્વાધિન ન થઈ ? ” અભયસિંહ આછું
હસીને બોલ્યો તેનું કઠોર હાસ્ય દિવાનખાનામાં ગાજી રહ્યું.

“ ના. ” દીપસિંહ બોલ્યો : “ અરે ! તેણે પોતાના શરીરને
એક જાંમળી પણ અડાડવા ન દીધી ! ”

“ પછી તેને— ” અભયસિંહ બે કકડે બોલ્યો ; “ તમે
મારી નાખી ! ”

આ પ્રજા પૂજાતાં દીપસિંહના નેત્રો સમક્ષ ઉછળેલી મોતી
પોતાની ભેઠમાંથી ખેંચેલી કટારને પોતાની કોમળ જાતીમાં ભેંકે
છે, એ કર્ણુજનક દસ્ય ખડું થયું. બોલ્યો.

“ ના, તહેણે આત્મહત્યા કરી ”

અભયસિંહ ચોંક્યો. તેની માન્યતા અત્યાર સુધી એવી રહેલી કે મોતીનું મ્હોન દીવાને કર્યું; પણ દીવાનના શબ્દો સાંભળીને તેની એ માન્યતા ઠુર થઈ. આશ્ચર્યોન્વિત મ્હેરે તે બોલ્યો:

“ તેની પામે કંઈ શસ્ત્ર હતું? ” (એટલું બોલીને તેણે વધુ ઉમેર્યું “ મેં તો તેની પાસે કંઈ જોયું નહતું? ”

વખત વાયુવેગે વીતતો જતો હોવાથી દીપસિંહ અકળાયો ને તે બોલ્યો.

“ અભયસિંહ ! ” અને તે લજવાતો હોય તેમ વધુ બોલ્યો: “તેણે મારી બેઠમાંથી કટાર ખેંચી લઈને તે વડે આત્મહત્યા કરી. પણ હવે એ વાતો જવાશે. જેમ અને તેમ ઉતાવળથી આ શબ્દની વ્યવસ્થા કરી નાખો કે આપણા પાપો પ્રકાશિત થવા ન પામે.”

દીપસિંહ દાનવની બેઠમાંથી કટાર ખેંચનારી ગોરવાન્વિત બાલિકાની હિંમતના અભયસિંહે મનમાં જ વખાણ કર્યા ને પછી બોલ્યો:

“ સાહેબ, જરાપણ ડર રાખશો નહિ. એક ફડાકામાં જ શબ્દને દારી દેવાવવાની વ્યવસ્થા હું કરી લઉં છું. એ માટેની ચિંતા તમારે જરાપણ કરવી નહિ. પણ ઠહેરો, ખીચ કુમારકા ક્યાં છે ? ”

“તે બાજુના રૂમમાં છે, કેમ ?” દીપસિંહ બોલ્યો:

“ ત્હેના માધુર્યની મીઠાશ ચાખી ? ” જરા હસીને અભયસિંહે પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ હા, તે તો કસાપણ પ્રયત્ન વિનાજ તાબે થઈ; ને તેના ખીલતા યૌવનના ઉપભોગથી—” દીપસિંહના ફેફસાં પુલાયા. છાતી પર રાખી તેણે વાક્ય પૂરું કર્યું—” મ્હારી છાતી ઠરી.”

“ તેને સ્વ આપવાની છે,—” અભયસિંહ બોલ્યો: “ કે એ ચાર દિવસ સખીને તેના ઉછળતા ધૈર્યનો વધાર ઉપયોગ કરવો છે ? ”

“ બે ચાર દિવસ તેને સખીનાં કદાચ વાત બહેરમાં આવેતો ? ”
અભયસિંહે અવાજ દીપસિંહને પ્રશ્ન કર્યો.

“ એ બાબત જરાપણ ડરવા જેવું નથી—”

“ કેમ ? ” દીપસિંહ આતુરતા પૂર્વક વચ્ચે પડ્યો.

“ એ છોકરી તેના મામા સાથે મોસાળ જતી હતી, ને મા-જામાંથી તેને ઉંચકી લાવ્યો છું. તેના માતાપિતા પુત્રી મોસાળે મૃત છે. એમ જાણીને તપાસ કરશે નહિ એટલે તેને બેચાર દિવસ વધુ રોકવામાં કંઈપણ વાધા જેવું નથી. ”

“ પણ એ છોકરીના મામા તરફથી—”

દીપસિંહને બોલતો અટકાવીને વચ્ચેજ અભયસિંહ બોલ્યો:

“ તેના મામા તરફથી કદાચ કંઈ તપાસ ચાલે તેથી શું ધધ મરું ? એથી કંઈ થોડાજ શક ઉભો થશે કે તે છોકરીને તમે છુપાવી છે ? હા, પણ તેને રોકવામાં તેની મરજી હોવી બેધડે એ ખરું ! ”

“ યદિએ શાન્તાને થોડા દિવસ મંથરવામાં કંઈપણ હરકત ઉભી થાય એવું ન હોય તો તેમ કરવા હું પ્રેરાઈશ. આહ ? શું તેની સુંદરતા ! ધૈર્યનની જટા દર્શાવતા તેના પ્રિતિપદ અધરની શું મધુરી મીઠાશ ! ધણી દૂધમાં ઉકાળેલી ગુલાબી મ્હા જેવી શું તેની અનુપમ ત્વચા ! પરિપક્વ થયેલા આ પ્રપળથી પણ અધિક મીઠાશ અનુભવાતા શું યુવનાતુર તેના ગુલાબી ગાલ ! સ્વર્ગ સુંદર કનક વેશ જેવી શું તેની લાવણ્યમયી દેહલતા ! દેવદુર્લભ દેહલતાને મહારી

છાતીમાં ચાંપીશ; અને ખૂન ચાંપીશ, પછી તેનું અનુપમ સૌન્દર્ય ઉભરાતુ આવશે મદન રસને આખતાં તે અત્યંત ખીલી નિકળશે. જેમ જેમ મારી કામલાલસાને તૃપ્ત કરવાના પાત્ર તરીકે તે ઉપયોગમાં આવશે તેમ તેમ તે વધુ ને વધુ વિષય પિપાસુ બનતી જશે. વિષયના વિકારના અજનથી તેના તરલ નયનો એવા ઝગકશે, કે તેને નિહાળતાં મ્હારો રસ સાગર ઉછળશે !”

શાન્તાની સ્તુતિ કરતા એ ‘બાલજીવ’ ને એકાએક શબ્દની સ્મૃતિ થઇ આવી તેના શબ્દો સાંભળીને અભયસિંહ છુપું હસતો હતો, તે તેણે જોયું પોતાના હાસ્યને માટે દીપસિંહ બોટા તર્ક ન ઉઠાવે એ માટે અભયસિંહે પૂછ્યું: “પણ તે રોકાવું પસંદ કરશે ?”

“એ શક !” જાણે શાંતાના હૃદયની તેણે પરીક્ષા કરી લીધી હોય તેમ દીપસિંહ બોલ્યા : “તે બહુજી સરળ છે !”

“ઠીક —” અભયસિંહ બોલ્યો: “તારે આ એક સ્થળની વ્યવસ્થા કરેને !”

“હા,”, પહોળી આંખ કરીને દીપસિંહ બોલ્યો: “અને તે વ્યવસ્થા અત્યંત ચાલાકી પૂર્વક થવી જોઇએ. કોઇ જાણવા પામી શકે નહિ !”

“એ મ્હારું કામ !” અભયસિંહ ગર્વ ભર્યા અવાજે બોલ્યો. ને દીપસિંહ હેઠે હેઠે બેઠો. અભયસિંહ શયન પાસે આગ્યો. ચાદર ખસરેલી હોઇ શબ્દને ઉચ્છ્રાંતે નાખવા, તે તૈયાર થયો એ વખતે તેના મ્હોરો અતીવ ભયાનક ભાસવા લાગ્યો, તેના ભવ્ય કપાલમાં દુષ્ટતાની રેખાઓ પડી. તેના નેત્રોમાં કઠોરતાના કિરણ ચમક્યા. તેનું હૃદય, ન વણવી શકાય એવું કુર બન્યું.

દાંત વચ્ચે હોડપીસીને શયતાનના એ સોળતીએ શયને ઉચક્યું; ને હજારે રક્તિને પહોળી પથરાયલા ચાદરમાં નાખ્યું. મોતીના નાકને કચરાયલું જાતાં તથા તેના સુદરવદનને છુંદાયલું જોતાં તેને અવનવ

તક આબા. પણ એ તકનો તેણે વિચાર કરવા જોડો અવકાશ છે નહિ, તેથી પોતાના કુર હાથે તેણે આદરની ગાંસડી ખાંચી, ચમ્પાના નવવિકસિત સુમનથી પણ સાર્વર્થિક સુદર મોતીનું શય. સફેદ આદરના બંધનમાં જકડાઈ ગયું ! જે કામ પોતાથી ન થયું તે પોતાના સોગતીએ નિમિષ માત્રમાં કરી જતાવું એ જોઈ દીપસિંહને પોતાની નિર્બળતા પર તિરસ્કાર આવ્યો.

“ મોતીના મડદામાં કંઈ વધુ વજન ન હોય, કાંઈ નોકરને ન બોલવતાં પોટકું ઊપાડી ગામ બહાર જવા અભયગ્રંથ જાતે તૈયાર થયો. ને જરા વારમાત્ર દીવાનના પ પનિકેતનમાંથી, મોતીના મડદાનું પોટકું અદશ્ય થઈ ગયું !

પ્રકરણ ત્રીજું.

પાપનું પોટકું શિવાસયમાં આવ્યું !

“ ભયંકર ભોગલોહુપને કુરંધર ધર્મનાનાશક !

“ વિશ્વક્ષણ નીચ બાબતારી અતિ નિર્દય નીતિ ધાતક !

“ સ્વપાપો ગુપ્ત રહેશે માનતા એવું મહા ચંડાળ !

“ પરંતુ પ્રગટતા નિશ્ચય કિરણ પાપો તણાં કે કાળ !”

—મંલગ.

સ્થામવર્ણી કાળરાત્રિ આગુર નયને અરણ્યોદયની વાટ જોઈ રહી છે, પરંતુ હજી પ્રભાત પ્રગટ્યું નથી, હજી વાર છે. દીપસિંહની દુષ્ટતામાં હજી થયેલી ગુલામની કલિકા સમી મોતીનું મડદું પૃથ્વીમાં

દટાય, તેના ઉપર માટીના ઢગ થઇ જાય અને એવી રીતે ક્ષયતાનનાં કાળા કામનું પ્રાકટ્ય ન થવા પામે તે દીવાનને જરાય કનડમત ન આવ એટલા માટે અંધકારના આભૂષણથી ઓપતી એ ધોર રાત્રિ, દિપસિંહની દયાખાય છે. તેથીજ પ્રભાતને હજી વાર છે. મોતીના મ્હોં પર, જખમાયલી છાતી પર, સુંકોમળ હાથ પર, ધણુંજ સુંદર ચરણ પર—અરે ! સારી દેહ લતાપર માટીના થર જમી જાય એ પળની એ રાત્રિ રાહ જુએ છે. ક્યને સંતાડવાના શયતાનના કાર્યને અન્તે—કે તે પછી થોડી વારે—રાત્રિનો અન્ત આવશે. અંધકારાવૃત અવનિતલ પર પ્રભાતના પ્રભાકરના પવિત્ર પ્રકાશ પથરાશે. તે એ પ્રકાશ લય—તિમિરને એક સરખી રીતે ગળી જશે.

હજી રાત્રિ છે; પણ તેનો અંધકર અભયસિંહને ઉતેજીત કરે છે. પ્રભાત પહેલાં પાપ ઉપર પડેલા પડે એવી એ રાત્રિને આતુરતા જાણે પૃથ્વીને ઘેરી રહેલી એ ગાઢ અંધકારવાળી રાત્રિ, “ તારૂં કામ આટોપી લે ત્યાં સુધી પ્રભાત ઝળહળશે નહિ. એવું અભયસિંહને વચન આપે છે. તે આગળ વધીને જાણે એમ પણ કહે છે કે: “ પાપનું પોટકું કોઇ ઉડી ખીણમાં તું ફેંકીદે ! ત્યાર પછીજ મ્હારો અંધકાર ખંડિત થશે ને છતાં જો આ તકનો લાભ લેવામાં પ્રમાદનું અવસરન થશે તો જરૂર જાણુજે અભયસિંહ ! તને અને તારા શયતાન દીવાનને રાત્રિ દિવસ અશ્રુસારવા વારો આવશે; ને તમે અધમતાના અંતીમ પગથીયે મચડી પડશો. ”

રાત્રિ શ્યામને બીતિ યુક્ત છે, છતાંય તે અભયસિંહ તરફ તો આશ્ચર્યદ વરસાવી રહી હોય એમ લાગે છે. રજની છે, કરાળ અંધકારમય છે, ને તે પોતાનો કૃપાળુકર અભયસિંહ તરફ તો લાંબાની રહી છે. શામાટે લાંબાવી રહી છે ? એ વિચારવા જેવું છે. રાત્રિ

દૃષ્ટુ છે, ભયંકર છે, ને તેના કૃપાપાત્રનું હૃદય પણ દૃષ્ટુ છે, ભયંકર છે; એ સંબંધના સુંદર સંગીત પર શું એ રાત્રિ નૃત્ય કરતી હશે ?..... હોય પણ !

‘ પ્રભાત થઈ જશે ’ એ ૩૨થી ત્રાસતો અભયસિંહ રાજ રસ્તા પર ચાલ્યો જાય છે, ત્યારે રાત્રી રાણીનો હાથ તેના મસ્તક પર છે. પોતાના કાળા સોજાની બાંધેલાં બાંધેલાં રાત્રિનો એ હાથ ચૂર્ણ કરે છે. ને સ્વૈચ્છિક પ્રથમ પાપના પ્રકાશની સાબીલીટીપ શબ્દના પોટકાને દાટી શકાશે એવી આશા આપે છે એ આશાની સફળતાને અન્તે મ્હારો અધિકાર વિરામશે; ને અધિકારનાં અબને ચીરીને રતિ ફિરલુનો ધરતી પર આવિર્ભાવ થશે. એમ રાત્રિ, જાણે એ અધમ પશુને કહે છે; ને ઉમેરે છે. “ અભય ! ઉતાવળ કર. હું તારા માટે થે બી રહું છું. ”

આ પ્રમાણે શાંત, એકાંત અર્પની, શિક્ષા દેતી રાત્રિનો આબાર માનતો અભયસિંહ ઉતાવળે પગલે, — છતાં જરા પણ અવાજ ન થવા પામે એવી રીતે ચાલ્યો જાય છે. રસ્તા પર કોઈ જગ્યાએ ફાનસ છે, પરંતુ એ ફાનસના મન્દ-અતિમન્દ પ્રકાશવડે પોતાને દુરથી કોઈ જોઈ શકે એમ ન હોઈ; તેના કુર ચહેરા પર ભય કિંવા ગભરામણની છાંયાને સ્થાન નથી. ચાલતાં તે ચામેર દાંટ ફેંકે છે. કરાળ ઠાળરાત્રિનો બીણુ અધિકાર સદાય ટકી રહે એવી તેની ઇચ્છા છે. સ્વામશી નિકા, તેની એ ઇચ્છા ફળશે—એમ સુચવે છે. જે રાત્રિમાં પાપનું પારાયણુ બેઠી તે રાત્રિમાંજ તેને પરિસમાપ્ત કરી દેવા, એ વિભાવરી જાણે કે તેને વિનવે છે.

રાત્રિના ગાઢ અધિકાર વચ્ચે અભયસિંહ મણિપુર બહાર નિકળી ગયો. કોઈ માણસ તેને ન જોઈ શક્યું એ માટે તેને આનંદ.

ઉપજ્યો. માથે લીધેલા પોટકા સાથે તે દુર દુર નિકળી ગયો. તહેની દૃષ્ટિએ વિજ્ઞાનવૃક્ષના જૂથો દેખાયા. રાત્રિના તિમિરમાં એ જૂથો એવા જણાય છે કે તેને જોતાં માનવીને લય જણાય. ભૂતની બ્રમણ્ય વડે મગજ ભમી જાય.

જે રસ્તે અભયસિંહ ચાલ્યો જાય છે. તે રસ્તે-અને ચોતરફ અંધકાર છે. માઠ અંધકારમાં કોઈ કોઈ વૃક્ષની ટાચે વિરાજેલા ઘૂવડ રાજો ધૂધૂ નો અવાજ કરીને ભયાનકતામાં વૃદ્ધિ કરી રહ્યા છે. અંધકાર આડે રસ્તો સુઝે એમ નથી; તથાપિ એ નીચાશ્ચયા નરને તેની નેત્રજ્યોત દોરી રહી છે ચક્રુહીન સુરદાસને કાષ્ઠ તેની લાકડી પકડીને દોરે તેમ. રાત્રિના અન્ધારા ઉદરમાંથી તેને પોષણ મળે છે. તેને લાગે છે કે પોતાનું કાર્ય નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ થયા પછીજ પૂર્વાકાશ લાલ થશે.

કુદરતને જોળે વિજનવાટ કાપનો તે ચાલ્યો જાય છે. ધણે દૂર મથા પછી તે અટક્યો. અંધારામાં પણ પોતાની ચક્રુઓ અજીબાણુ જોઈ શકે છે. તે-જોઈ તેની છાતી પહોળી થઈ. તેણે સ્થિર જિભા રહી ચોમેર દૃષ્ટિ નાખી. તેના માથાપર રહેલું પોટકું એકાદ કાળ જૂના દેવમંદિર ઉપરના ઈંડાની બાંતિમાં નાંખે છે. થોડીવાર જ્યારે તેને એમ લાગ્યું કે આટલામાં કોઈપણ માણસ વર્તમાન નથી; ત્યારે તેણે ધીમે રહીને શયની ગાંસડી માથાપરથી ઉતારી જમીનપર મૂકી. કમરમાં છુપાવેલું ખંજર તેણે બહાર કાઢ્યું. મેઘલી રાતના અંધકાર વચ્ચે વીજળીના ચમકારની જેમ ખંજર ચમકી રહ્યું. નિમિષમાત્રમાંજ એ ખંજરપર ઝાકળ ઠર્યું. ઝાકળ બિન્દુને સાથે લઈ તે જમીનમાં ઉતર્યું. ચમકતું ખંજર ધ્રુવ અને ઝાકળના સમીશ્રજીથી મલીન થયું. ઉડો અને ધણે ઉડો ખાડો

ખોદાયો, પરિશ્રમથી અભયસિંહના શરીરમાં પ્રસ્વેદ વહૂટયો. તેને લાગ્યું કે જાળને દાટવા જેટલો ખાડો ખોદાઇ રહ્યો છે. ત્યારે તેણે ખંજરને આન કર્યું. બન્ને હાથોવડે પોટકું ઉચક્યુંને ખાડામાં બરાબર જોડવી દીધું. જમીનમાંથી ખંજરવતી બહાર આવેલી માટી, ખાડાના કિનારાપરથી ખસેડીને જાળને દાટવામાં વાપરવામાં આવી. મોતીના ગુલાબીગાલ, હસતું મોહવદન, હરિણ સમી નિર્મળ-નિર્દોષ આંખ, દાડમ ખીજ જેવા દાંત, સુગંધ પરિમલથી આમોદિત અધરોષ, કનકવેલ જેવા કર દય, ચમ્પાની કોમળ કળાશી આંગળીઓ, કાચી ફેરી જેવા કઠિન કૂચોવડે શોભતી સુંદર છાતી, અત્યંત પાતળી કટિ, સુંદરતાની પરાકાષ્ટા કરતાં ચરણ યુગલ,—મોતીના એ બધા મોહક, સુંદર, અને મરોડદાર અંગોપર, જંગલની જમીનની માટી ફરીવળી ! એ સુંદરને દીબ્ય કળા ખીલી—ન ખીલી ત્યાં તો કામાંધની ફરતા રૂપી કઠોર શસ્ત્ર વડે કપાઇ ગઇ ને—અફસોસ ! લાખ અફસોસ !—એ કોમળ કળા અકાળે કરમાઇ,—મૃત્યુપામી—પૃથ્વીના ઉદરમાં ઉતરી ગઇ !

પ્રજુની કૃતિ અજબ છે. સંયોગ નીચમીત ગજબ છે. દરેક સંકટને આત્મ સરજાયલોજ છે. અંતર્ધ્યાન થવા તે નિર્માણ થયેલું છે. સંકટના અન્તે આનંદાલ્લાદ અનુભવાય છે. સંકટનું શ્રમન થતાં શિતલહવા શાંતિ આપે છે, જીવનમાં વર્ણનાતીત ઉલ્લાસ રફૂરે છે; ને કલ્પનાતીત ઉ સાહનું પુર આવે છે. દીપસિંહ ઉપર ઝડુમેલું સંકટ લય પામી ગયું. ધારેલું કામ નિર્વિધે ખતમ થતાં અભયસિંહને આનંદનો અનુભવ થયો. અત્યાર સૂધીના તેના બયબીત નયનોમાં હવે હર્ષનો સેર ફૂટી. છુટકારાના શ્વાસની સાથે તેના કપાલમાં સંતોષની કરચલીઓ પડી એક મહાન કાર્ય કંઇપણ બાધાની ઉપસ્થિતિ

વિનાજ પાર પાળી શકવામાં વિજયી નિવડ્યાથી તેના વદનપર ભરખું
લોહી ચઢી આવ્યું. જાણે-અજાણે તેના હાથ મૂછ મરડવા લાગ્યા.

મારીના હઠ નીચે મોતીચ પાછ ! અહા ! તે હસતી ત્યારે તેની
વદન કાન્તિ કેવી સ્વર્ણની કેવ-કન્યા જેવી દેખતી ? તે દિવસે શ્રેણે
જાણ્યું હતું કે એ બિચારી ખિલતી મધુર કળી પુષ્પમા હિલડયા
વિનમ્ર એકએક ફૂરતાથી ચગદાઇ જશે ? તેનું અસ્તિત્વ સદાને માટે
ચીમળાઇ જશે ? નવમૌવન આવતા આવતામાં તો તેનું જીવન વિનમ્ર
થશે ! પણ ભાવિના અવનવા કૃત્યોનો જન્મ માણસની દ્રષ્ટિ કે કદમ-
નાને પેલેપાર અંધારામાં છે. મૃત્યુલોકનાં માનવી ભારીના બેઠ કેવી
રીતે જાણી શકે ?

મોતીનું મધુરે મ્હોં ધુળ ભેગું થયું ! પાપીના પાપ કૃત્ય પર
પડે પડી ગયા; પણ એનું વિપરિત પરિણામ, વખાના પડદા
પાછળ અદૃશ્યપણે છુપાઇ રહ્યું છે, ને બિચારા અણુદ આત્માએ
કયાથી જાણ શકે !

એમેર દ્રષ્ટિ ફેંકીને તેણે લાથી ચાલવાનો વિચાર કર્યો. એકાદ
સામ્રાજ્યને સર કરીને રાજકીર્તિ સંપાદન કરેલો વીર થોડો મદમસ્ત
પગલાં ભરે તેમ અભયસિંહ લાથી ચાલતો થયો. પાસેના વૃક્ષમાં
કેંક ખળભળાટ થયો..... વૃક્ષ શાખામાંથી એ પાપના પુતળાને
બે છુપાં નયન જોઇ રહ્યાં !

અંધકારના પડદાથી અભયસિંહને, એ છુપી આંખોએ ઓળ-
ખ્યો નહિ. અગાધ અંધારામાં અભયસિંહ કયાં અદૃશ્ય થઇ ગયો.

થોડીવારે વૃક્ષની ઘટામાં છુપાઇને પિશાચની પાપ બાજી જોનાર
માણસ ધીમે રહી વૃક્ષપરથી નિચે આવ્યો. એ વૃક્ષની નીચેજ મોતીને
ઘાટવામાં આવેલી તેણે જોયેલી, તેથી તેને પૃથ્વી પર પગ મૂકતાંજ

પાપના પોટકને જમીન બહાર કાઢવાનો વિચાર આવ્યો. એ પોટ-
કમાં મુલ્યવાન દાગીના કે વસ્ત્રો હોવા જોઇએ એવી તેણે કલ્પના
કરી. એ કલ્પનાથી પ્રેરાઇને તેણે કટારવતી જમીન ખોદવા માંડી.
થોડીવારે માટી દુર થતાં દીપસિંહના પાપનું પોટકું જમીનમાંથી
બહાર આવ્યું! પોટકાના બાજુ નિરક્ષણ સાથે તેણે પ્રશ્નનો જણે કે
પાંડ માન્યો. બેને લાગ્યું કે આજ બધા દિવસે પ્રશ્નએ માલમીલકતનો
વરસાદ વરસાવ્યો. તેને નૂતન જીવન મળ્યું. તેના હાથ ચાદરની વા-
ળેલી ગાંઠ પર પડ્યા. સુવર્ણાલંકારના દર્શનની અભિલાષામાં તેણે
છિછળતે હૈયે ગાંઠ છોડવા માંડી. તેના નેત્રો બહું મુલ્ય લગીનાના
દર્શનની રાહ જોઇ રહ્યા.

અને આતુરપણે તેણે પોટકું છોડ્યું...! અંદરની વસ્તુ જોતાં
તત્કાળ તે ત્રણ ડગલા પાછા હટી ગયો. અંધારું પુષ્કળ હોવા
છતાં એક નિર્દોષ કન્યાકાના લોહી લોહાણુ શબ્દને તે જોઇ શક્યો.
તેનો અર્થદ ગભરાટના સ્વરૂપમાં પરિવર્તન પામી ગયો. અલંકારને
અદલે એક અળખા—ને તે પણ નિષ્પ્રાણ લોહીથી ખરડાયેલી અળ-
ખાને જોતાં તેને મ્હોટો કંપ થયો. એ કંપની સાથે મૃતક પર મમતા
સ્ફુરી. દયાના અંકુર ફૂટ્યાં સોળ વર્ષની છતાં નાણુક બાંધાને લીધે
તેર-ચૌદ વર્ષની જણાતી મરેલી મોતીને તેણે જોઇ-ખૂબ ધરાઇને
જોઇ. ધામ અલંકારમાં પણ શબ્દની સુંદરતા તે કળી શક્યો. જે
છાતી મ્હોટા મુનિવરનું મન ચલિત કરે તે છાતીમાં મ્હોતનો છંડો
જામ તેણે જોયો. જામમાંથી નિકળેલા લોહીથી રંગાયેલા કપડાને
પણ તેણે જોયા. તેણે અનુમાન કર્યું કે: "આ ખીલતા પુષ્પને કોઇ
અધમનર ધાતકીએ ચુંથી નાખ્યું હોવું જોઇએ." કુદરતની ધડેલી
મેલક મુર્ચિને મારનાર મનુષ્યને તેણે નિર્દય રાક્ષસથી પણ અધિક
ક્રૂર માન્યો.

મોતીનો પછો નહાનો દેખાવ હોય, તે હજી સુધી કુમારિકા હશે એવો તેણે અનુમાન કર્યું. મહાત્માના શાપ કરતાં અધિક કારમા શાપ કુમારિકાના હોય છે એ બાબતનું તેને સ્મરણ થયું. સાથે સાથે તેને ખ્યાલ આવ્યો કે: “ આ કુમારિકા શાપે અવશ્ય એક દિવસ તેના અધમ સંહારકર્તા ખરાબ હાલે વિનાશ થશે? તેનું શાર્દિક ખીધ સમગ્ર ચૂથશે! ” તેના દુષ્ટતા પૂર્ણ દેહની ખાખ હવામાં કયાય ઉપડી જશે! ”

મોતીની શું દરતાએ તેનું આત્મગત ઉદ્ધાર કાઢવા પ્રેર્યો.

“ હા પ્રભુ ! એક મધુરી મૂર્તિનો જગતમાં જન્મ શું આવી અધમ દશામાં અગદાઇ મરવા માટેજ ! અહા ! આ મૂર્તિ કેવી સુંદર છે ! ! વશનિયંતા ! તારા રાજ્યમાં એક સુંદર મૂર્તિની આ દશા ! અરે ! આ ! નિર્દોષ સુકોમળ બાળાની છાતીમાં કઠોર શસ્ત્રનો કારમો ઘા થતાં તેને કેટલું સહન કરવું પડ્યું હશે ! તેનાં પ્રાણ એક સુંદરતમ શરીરનો ત્યાગ કરતાં કેટલા દુઃખાયા હશે ! તેણે કેટલા તરફડીયા માર્યા હશે ! ઓ કર જગત ! એક મધુરી કલિકાને છુંદાયલી જોવા પહેલાં તારો પ્રલય કેમ ન થયો ? તારા આંખો એ બંધકર દ્રશ્ય કેમ જોઇ શકી ? હા, પણ તું શું કરે ? જ્યારે કૃપાળુ ગણાતા કિરતારે પણ એ દુષ્ટ દ્રાવક હૃદય જોયું ત્યારે તું કયાં જાય ? ”

તેની આંખ આગળ જાણે કે મોતીના કુર અને નિર્દય ધાતકો તરવરવા લાગ્યા.

“ ઓ દુષ્ટ દાનવ આત્માઓ એક કોમળ કન્યાને તમારી કમકમાટી ભરી ક્રૂરતામાં છેદન બેદન કરનાર કસાઇઓ ! એક નિર્મળ નિર્દોષ બાળાના અળતા દીલના અસંખ્ય કારમા શાપો શું તમારા ઉપર નહિ ઉતરે એમ તમે માનો છો ? સુમ કુન્જોમાં નવરંગી કુસુમ સદનમાં સુધાથી સીંચેલા કુસુમ છે ઉપર સંપૂર્ણ કળાએ

ખીલેલા કુસુમ કરતાં અધિક એક કોમળ અને મધુરી કન્યાની હાલ કરીને-મળો કેર ગુજરીને-શું તમે મોજ વૈભવ અને આનંદમાં રહી શકશો ? કદી નહિ ? ધોર ધાતકીનું જીવન શું સુખમાં પસાર થાય ? સૂર્યદેવમાં શિતળતા સંભવે તોજ તમારા જાલીમ જીવન સુખની ક્યામાં સોડતાણે ! ધિઃકાર છે એવા દુષ્ટાત્માઓને કે જે આવા સુદર, મધુર, અને કામળ કુલડાંને પોતાના કૂર ચરણ તળે ચગદી નાંખે છે ! મહાપ્રભુની માયારૂપ મનોહર મૂલ્યવાન મોતીને ફોડી નાંખે છે ! ”

જાણે મોતી જીવંત છે એવો તેને જામ આવ્યો. છાતીમાં ઉડા ઉડા ઉતરી ગયલા કરાળ ધાની વેદનાથી તે અચેતનવત્ જણાય છે. એમ તેને લાગ્યું કારણ કે મોતીના મુખાર્વિન્દપર અનેરો પ્રકાશ ઝળહળી રહ્યો છે. અચેતનવત્ બનેલી, ધડીપળમાં નિષ્પ્રાણ બની જશે. એમ ધારીને શયતાને તેને અહિં લાવી જમીનમાં દાટી હશે. એવો તેને વિચાર આવ્યો ધણા ધીમા ધમકારાથી મોતીની છાતી રહેજ ઉચી નીચી થાય છે એમ અંધારામાં જાણે કે તેણે જોયું. તત્કાળ તેણે મોતીના હાથને પોતાના હાથમાં પકડીને તેની નાડી જોવાનો પ્રકાર ચાલુ કર્યો. હાથની નાડી તેના જોવામાં આવી નહિ. તેણે શયનું શિર ઉચક્યું. મોતીનું મસ્તક ચોમેર ઝુલવાં લાગ્યું. કંઠેના કટિા ખરી ગયો છે કિન્તુ બાહિકા બિચારી મરણાધિન થઇ ગઇ છે એવા દૃઢ નિશ્ચયપર તે આવ્યો. ક્ષણ પહેતાં ઉપજેલા વિચાર અસત્ય ડર્યા. તેણે શોકના નિઃશ્વાસપર નિઃશ્વાસ મૂક્યા. અકાળે કર-માયલી કુસુમકળીની સુંદરતા નિરખતાં તેની આખમાં સ્વાભાવિકજ આંસુ આવ્યા.

તે ઘણા દીક્ષગીર થયો પણ તેની એ દીક્ષગીરી શું કામની છે ? મોતી તો મ્હોતની તંદ્રામાં ઝુલે છે, ધુપગધે પણ તેની એ તંદ્રા ઉડે તેમ નથી. વાહનોના નાદથી તે જાગે તેમ નથી. શાશ્વત શાંતિમાં સુતેલી એ મોતીને બામપરથી જીવતપણે કાણુ જનત્રત કરી શકે તેમ છે ? દીક્ષગીરીના દુઃખને ને અનુભવ કરે ને શું મોતીના મૃતદેહમાં પ્રાણનો સંચાર થાય તમ ?

તો પછી નિરાશા સિવાય અન્ય કંઈજ નથી. દીક્ષગીરી કે શોકના ખેચાર આંસુઓ ખેરવીને ચૂપ રહેતુ એવો કુદરતનો કમ છે. દુઃખાત્રુના થોડાક બિન્દુઓ આંખેથી ટપકાવીને તે શાંત થયો. જગતા હૃદયે તેણે શાંતિને પુનઃ પોટકામાં પેક કર્યું. તેમ ક્યાં પછી તેવિચારમાં પડી ગયો. “ હવે પોટકાનું શું કરવું ? ”

દુષ્ટ ખોદેલા ખાડામાં દાટવાનું તેને યુક્ત લાગ્યું નહિ. પોતાના નિવાસ સાથે લઇ જવામાં તેણે જોખમ જોયું. એને જંગલમાં રજ-જાતુ મુક્તાં એક ગુલામી દેહને જંગલના જનવરો ફાડી ખાય એ તેને મન અત્યંત કમકમાટી ઉપજાવે એવું લાગ્યું. ત્યારે કરવું શું ?

દીર્ઘ સમય પર્યંત વિચાર કર્યા પછી તેને એક વિચાર આન્યેત. ને તેણે મગજમાં તત્તન ચમકારનો અનુભવ કર્યો. ક્ષણાંકમાં તેણે પોટકું ઉપાડ્યું, રક ધપર મૂક્યું; ને તે ચાલતો થયો.

કાણુ જાણે આજરાત્રિએ શું ધાર્યું છે કે તેનો ઘણો અદ્યભાગ એવશેષ છે. તથાપિ અંધકારનું જોર રહેજપણુ ઓછું થવા પામતું નથી. તે માણસ દીવાનના પાપના પોટકાને ઉંચકીને જે રસ્તે ચાલવા લાગ્યો તે રસ્તો એક શિવાલય તરફ જતો હોઇ, અને ને રસ્તો પોતાનો પરિચિત હોઇ ચાલવામાં તે ત્વરિત ગતિ વાપરી

રહ્યો છે. અદ્યપસમયમાં તે નિર્ધારિત રથાને આવ્યો. જ્યાં એક શિવાલય છે.

પણ ઘણાં જુના વખતનું એ શિવાલય હોય ઉપરનો થોડો ઘણો લાગ નષ્ટ થયો છે. ધ્વજનું નામ નિશાન નથી. દુર્જડીના લિંગપર ધુળના થર જંગમી ગયા છે. મહાદેવના વાહનપર રજકણો ચઢી ગયા છે. શિવાલયનો અંતર્ભાગ ઘણો મલિન છે. શિવાલયની આવી સ્થિતિ જોતાં કદાપી શકાય છે કે કોઈ ભક્તજન ત્યાં આવતું હશે નહિ.

અને ત્યાં જય પણ કોણ ? જે સ્થાનમાં એ ખંડિયેર જેવું દેખાતું શિવાલય આવેલું છે. તે સ્થાન ધોર અરણ્યનો એક લાગ હોય અત્યંત બીતિપ્રદ છે. મણિપુર ગામથી આસરે એ મહાજ દુર એ શિવાલય છે; તથાપિ તેટલે દુર પણ કોઈ નાગરિકજનો જવાની હિંમત કરી શકતું નથી. તેનું કારણ એ કે મણિપુર ગામની હદ પછી તરતજ જંગલ ઝુડી રહ્યું છે. હિંસક જનવરોની ત્રાસાપક ખૂબો વડે ત્યાંનું જંગલ ગાજી રહ્યું હોય ત્યાં ગ્રામજનોનાં પગલાં કયાંથી હોય શકે ?

તે માણસ પોટકાને લઇને શિવાલયની અંદર પ્રવેશ્યો.

શિવાલયમાં અંધકાર છે. કાચાપોચાના હાળ ગગડી જાય એવું તે ભયંકર લાગે છે. પણ તે શુરવીર હોય કંઈપણ ભય પાસ્યો નહિ. તેણે એજ શિવાલયમાં આગળ ઉપર ખેચાર વખત આવવાનું સાહસ કરેલું હોય ધોર રાત્રિના ધોર અંધકારમાં પણ ત્યાં રાત્રિ વિનાવવી એ તેને મન એક બાલક ખેલ જેવું હોય તેમ તેનો ચહેરો જોતાં દેખાય છે.

અંદર આવીને તેણે પોટકાને શિવાલયના એક ખૂણામાં મુક્યું. શિવાલયને કાર હોવાથી કોઈ હિંસક પશુ અંદર પ્રવેશી શકશે નહિ,

અને તે બાલિકાના શબ્દનું લક્ષણ કરવા પામશે નહિ એમ તેને લાગ્યું. પછી તે શિવાલય બહાર નિકળ્યોને દ્વાર બંધ કીધા.

વિશાળ મયદાનમાં આવીને તે ઉભો રહ્યો. અંધકાર એટલો બધો પ્રવર્તી રહ્યો છે કે ઘણે દુર સુધી તો શું, પરન્તુ પોતાથી માંત્ર ખેચાર હાથજ દુર ઊભેલા મનુષ્યને પણ જોઇ શકાય નહિ એમ છે. તેણે આડી અવળી દૃષ્ટિ ફેંકી આંખો ખેંચીને તેણે જોયું. ક્રાંત્યુ માણસને પોતાની આજીવ્યાજી અભાવ છે એમ તેણે ધાર્યું.

ધીમે ધીમે પુર્વાકાશ લાલ થતું જણાતાં અંધકાર પોતાના અન્તની રાહ જોઇ રહ્યો. સૂર્યનારાયણના પુનિતકિરણને મરતકપર ચઢાવીને અંતર્ધ્યાન થવાને આતુર બન્યો. શૃંગાલ, કૂકડા, જંગલી શ્વાન ઇલાદિ પશુઓ જે રાત્રિની નિદ્રામાં શાંતપણે ધોરતા હતા તે જાગ્રત થવાને પોતાના અવાજથી રાત્રિની શાંતિનો કિર્ચિદંશે ભંગ કરવા પ્રવ્રત થયા.

પણ હજીયે પ્રભાતને જરાવાર છે. પેલો માણસ વિશાળ મયદાનમાં ઉભો રહીને કુદરતના સૌન્દર્યને, તિમિર વચ્ચે પણ જેવું તેવું જોઇ રહ્યો છે. ત્યાં તેને એકાએક વિચાર આવ્યો. ઉતાવળે પગલે તે શિવાલય નજીક આવ્યો ને ચોમેર એક દૃષ્ટિ ફેંકીને પછી શિવાલયની અંદર તેણે પ્રવેશ કર્યો.

પ્રકરણ ત્રીજું.

પ્રજનો પોકાર.

“ ફાંસે ફસેલા હોય છે, દુર્ગુણ અનેકાનેકના,
 “ દારૂતણાં દરીયે દૂખેલા હોય છે જે કહા !
 “ અંધા બનીને ફરજ વિસરે નરેશ જે પોતાતણી,
 “ એના અમલમાં રોકડી રૈયત પીડા પામે ઘણી ! ”

— મંગલ,

રમણિય પ્રભાત છે. દૈવીપ્રભા પૃથ્વીપર રેલાઇ રહી છે. પ્રભા
 તની જીવન પ્રેરક હવાનો મંદ સુસવાટ છે. દેવ મંદિરો અવાર
 રણકારથી ગાજે છે. વૃક્ષો અને છોડવાઓ, પત્રદારા મોતીના મંત્રુ
 દુઃખથી વેદનાદ શવિતા ઝાકળ બિન્દુરૂપ આસુઓ ટપડાવે છે.

મણિપુરના લોકો વાતો કરે છે.

“ જીલમ થયો ! શામળદાસ શેઠની એકની એક લાડકવાળી
 પુત્રી મોતીને રાત્રિમાં ક્રોધ ઉપાડી ગયું ! રાજમાં બહુ અધેર ચાલે
 છે. દીવાનનો અસલ ત્રાસ છે. આંધળા રાજના રાજ્યમાં રહેવાથી
 ક્યે સમયે કવી સ્થિતિ થશે એ લય રહે છે. દીવાનના જીવનની
 પરાકાષ્ટા થતી જાય છે; છતાં રાજની આંખો એ જોઇ શકતી નથી.
 અનેક કુમારિકાઓની પેઠે મોતી પણ દીવાનને આંગળે ગયલી હોવા
 જોઇએ. પ્રભુ ! પ્રભુ ! આવા ત્રાસદાયક અત્યાચાર ક્યાં સુધી ચાલશે ! ”

દુનિયા ઉપર અજવાળું છવાઇ રહ્યું છે ત્યારે એ સઘળા પ્રજનાં
 વદનપર અંધકાર છવાઇ રહ્યો છે. સુખપર ગ્લાનિ અને શોક તરી

આવે છે. સવળાના હૃદયમાં સંતપ જવાના સળગે છે. લોકોના ગળામાં દીવળીરીના અભેદ પડે જાય ગયા છે. દુઃખ-કુંચરના અમાપ ભાર નીચે મણિપુરની રૈયત જાણે કે કચરાઈ રહી છે. સારા મણિપુર માથે શોકનું સ્યામ વાદળ ઝડપી રહ્યું છે. તેનો આનન્દ હુંડાઈ ગયો છે. મણિપુરના પ્રત્યેક પ્રજા ગૃહાંગણે હાહાકાર મચેલો છે.

ને શામળાદાસની શું સ્થિતિ છે? આજનો સૂર્ય એને માટે બળ બળતા અગ્નિનો બનેલો છે. “ મોતી ! મોતી ! ” બોલતો તે આંખમાંથી અવિરલ અશ્રુધાર વરસાવી રહ્યો છે. આ કાળોદર વર્તાવનાર દુષ્ટ દીવાનજ છે. એમ તેનું માનવું છે. અર્જુનના ગાંડીવની તીણી અણીના ભોંકાટથી પણ વિશેષ વેદનાની આગમાં તેનો દેહ સળગે છે. મદાદુઃખની પ્રચંડ ભભકતી જ્વાલામાં, અગ્નિમાં પડતા ધૂતની પેઠે તે ચર ચર બળી રહ્યો છે.

પણ એ અસહ્ય સિતમતી વેદના તેનાથી ઝાઝીવાર ન રહેવાઈ. ગામના લોકોને તેણે પોતાના ગૃહાંગણે નોતર્યા. વર્ષો થયા વરસી રહેલા દીવાનના ત્રાસનું તેણે બ્યાન કર્યું.

“ મણિપુરની રૈયત ! જુઓ. દીવાનના જુલ્મે આપણને ઘેરી લીધા છે. મારી-અરે ! આખા મણિપુરની મોતીના હરણથી આખું ગામ ધનધોર બન્યું છે- મારા હૃદયમાં તો ભયંકર ઉત્પાત ઉછળ્યો છે. તમારા અંતરમાં પણ એવો ઉત્પાત કેમ ન ઉછળે ? એક જ વિચાર તમારા હૈયામાં ભડકા જગાવે એવો છે. બોલો ! આ એકઠા થયલામાંથી કોઈ એકાદ પણ નિકળી શકશે કે જેની મા-બહેન કે પુત્રીની પવિત્રતા દીવાનની કઠોર હથેલી પર ન નાચી હોય ! જગત આખું કપી ઉઠે, આકાશ હાલી ઉઠે, પાતાળ પણ ધણ ધણ ધુળે

એવા ત્રાસ જનક પાપાચાર—રે પોતાનીજ મા, ખ્હેન, દીકરી પર વરસાવતા અભ્યાચાર જેવા છતાં હવે ક્યાં સુધી મુંગા રહેશે ? પ્રજ્ઞની કન્યા દીવાનના દુષ્ટ ખાટકીખાનામાં ઉપડી જાય છે, તેમની પવિત્રતા ત્યાં યજ્ઞાત્કારે છુટાય છે ! હાય ! મારા હૃદયના ઘટકા થઇ જાય છે.

પણ આપણે સ્વત્વ ખોયુ આપણામાં જડતાએ જડ થાલી, ન વર્ણવી શકાય એવા ઘેર સીતમતે નીચા નેત્રે સહન કરવા જેટલી આપણામાં ભીરૂતા આવી, ને તેના પરિણામે આજકાલ એ નીચ, શયતાન, પિશાચ દિવાનના ભુઃમે ભયંકર સ્વરૂપ ધાર્યું છે. પ્રજ્ઞની તેને પરવા નથી. રાજનને પોતાના પાપને જેવા જેટલી આંખ તથી એવો તેને સંતોષ છે. પ્રજ્ઞના જનભાલનો તે તરસ્યો જાન્યો છે. વ્યકિત્યારથી તે ખદબળી ઉઠ્યો છે. જુદમના ઘેરા રંગથી તેનું અંગે અંગ ખરડાઇ રહ્યું છે. તેની આંખમાં ઘેરતમ અન્યાયની છારી વરી ગઈ છે તે વ્યકિત્ત્વ ગુમાવીને છકેલ થયો છે. આ સ્થીતીમાં હવે શું કરવું ? મારા અંતરમાં વેદના પ્રગટે છે ! કારણ કે માણપુર નાશના કાંઠે ઉભું છે. પ્રજ્ઞની પ્રતિષ્ઠાના પાયા ડોલી પડ્યા છે. હવે તો જુદમ રહામે પ્રખળ પોકાર ઉઠાવ્યેજ છૂટકો છે !”

શામળદાસના આ શબ્દોમાં ઉંડી વેદનાનો ચિત્કાર છે. તે હજી વધુ બોલવાના વિચારમાં છે, ત્યાં એકત્ર વર્ગમાંથી એક વૃદ્ધ પુરૂષ ઉભો થયો. ધણા જુસ્સા ભર્યા સ્વરે બોલ્યો.

“ શામળદાસ શેકના શબ્દોએ મહારા મગજને ઉશ્કેરી મુક્યું છે. પણ હું શું કરું ? મારા ગાત્રો શીથિલ થઇ ગયા છે. તલ્વારની મુક પકડવા જેટલી શક્તિ મારા હાથમાં નથી, નહિતર એ ભયંકર રાક્ષસનું માથું હું એકજ ઝટકે ઉડાવી દેઉં, તેના રક્ત ભર્યા આંતરડા

મારી હથેલીમાં મસળું; ને તેના હાડકાં બે પૈસે શેર વેચી નાખું; કારણ કે તે નર પિશાચ અનેક મોતીઓનું હરણ કરીને જીવન જીવી રીતે તેમની પવિત્રતા ચૂસી છે. રે હાય! મારી પુત્રી પણ હજી પાંચ દિવસ ઉપરજ તેના કલ્પનામાંથી શિયળને ગુમાવીને બહાર નિકળી છે. આખું ગામ જાણે છે કે પોતા ઉપર જીવનનો ધોધ વરસી રહ્યો છે. એ ધોધને અટકાવવા એ યુવાનો! તૈયાર થાઓ! અને આજે-આ ક્ષણેજ એ જીવનગારનું જડણું ધુળ ફાકતું કરી નાખવાનો યત્ન નિશ્ચય કરો. બોલો, આ એકઠા થયલામાંથી કોણ તૈયાર છે? પોતાની મા-બહેન-પુત્રી ઉપર ગુજરેલા અભાગ-રથી કેટલાને વેદના સળગે છે? ઉભા થાઓ, ખોખારો, છાતી મજબુત કરો, તૈયાર થાઓ, તમારા હાથોથી દીવાનનું ગળું દબાવ જાય એ પળની હવે જરૂર છે!”

આટલું બોલીને તે વૃદ્ધ મેદની વચ્ચે ઉભો રહી ચોમેર દૃષ્ટિ ફેરવવા લાગ્યો. તેના હૃદયમાંથી ઝનુનના જવાળ ઉપર જવાળ આપ્યા. એ ઝનુનથી જીવનને આંજી નાંખવા જોટલી તેના હાથોમાં અશક્તિ હાઈ; તેના કપાલમાંને ગળામાં દુઃખને દીલગીરી વ્યાપી રહી.

એકઠા મળેલા સઘળા ઉશ્કેરાઈ ગયા. દરેકની મા-બહેન-દીકરી કે પત્નીનું જીવન દીવાનના દુષ્ટ હાથો વડે કલંકિત થયેલું; તેથી બધા જીરસામાં આવી ગયા. એકંત્રિત અવાજે સર્વેએ જાહેર કર્યું.

“અમે તૈયાર છીએ. દીવાનના જીવન સામે અમારો પોકાર છે. મોખરે ચાકનાર વીરને અમારો સહકાર છે.”

“ત્યારે ઉતાવળ કરો,—” શામળદાસ બોલ્યો: “ચાલો, હું મોખરે ચાલું છું. દીવાનના તમંચાની ગોળી બલે મ્હારી છાતીને વીંધી નાખે. મ્હારી મોતી જરૂર તેના મહેલમાં હશે; ને આપણી

ધાડથી એ નરાધમ મોતીને મુક્ત કરશે. ચાલો, એક પળનો. પણ વિલંબ ન કરો. આજ વર્ષો થયા એ નીચ રાક્ષસે આપણું લોહી પીધા છે. મોતીને નહિ આપે, તો એ ક્ષણેજ મ્હારા હાથોની વચ્ચે મુક્તિએ પિશાચની છાતીમાં પડશે, ને પછી તમે સઘળા તૂટી પડી એ જીવમગારનો જન હવામાં ઉડાડી દેજો, ઉઠો! ઉઠો! વિલંબ ન કરો, મ્હારી મોતી મ્હને મેળવી આપો. મારી કુમળી કન્યાનું મ્હોં જોયા કલાકો વીતી ગયા છે ! ”

પણ સૌ આગળ પગલાં ભરે તે પહેલાં એક બીજો વૃદ્ધ પુરૂષ બોલી ઉઠ્યો.

“ મારી સલાહ એવી છે કે દીવાનને ત્યાં જવા કરતાં અહિંથી સીધા કચેરીમાં જવું ને રાજ આગળ ફરિયાદ રજુ કરવી. ”

“પણ રાજના કાન બહાર મારી ગયા છે. તેની આંખો દીવાનની કુદ નીતિના તેજથી અંજાઇ ગઇ છે. પછી આપણી ફરિયાદ ત્યાં કરવાથી શું લાભ ? ” સામળદાસ બોલ્યો.

“ મ્હને વિશ્વાસ છે—” એ વૃદ્ધ બોલ્યો ને તેણે ઉમેર્યું : “—કે મણિપુરની સઘળી પ્રજાનો અવાજ રાજના કાનનાં તમરાં ઉઘાડી નાખશે. તેની આંખો ઉપર જામેલા પડળને ચીરી નાખશે. માટે પ્રથમ તો ત્યાંજ ચાલો. ને જો કદાચ આપણા પોકારને સાંભળવાની, કે આપણી દાદ આપવાની તે ખેદના નહિ કરે, તો પછી તાડશું એ નરાધમ દીવાનનું નિશ્ચાન ! ”

આ સલાહ બહાને સારી લાગી. ને એકમતે નક્કી થયું કે “ અહિંથી સીધા પ્રથમ રાજના દરબારે જવું. દીવાનના જીવમતે પોકાર કરવો. ને એ પોકારની સાથે મોતી અને દીવાનના જનની આજણી કરવી. અને જો રાજ ભાન ભૂલે, કર્તવ્ય ચૂકે, આપણે

—પ્રજ્ઞતો પોદાર ન સાંભળે તો પછી આપણે સર્વેએ, કાંડાનું
જેર અજમાવી મોતી અને દીવાનના જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવા; ને પછી
વતપેલા કેરના બદલા તરીકે સધળાએ, એ નીચના નિષ્પ્રાણ
દેહની છાતીઉપર ફેલું ! ”

રવિકરણમાં પ્રખરતા છે. દીવસના ત્રણ પ્રહર વીતી ગયા
છે. ધગધગતા અંગારા વરસાવતો પ્રભાકર મણિપુરની પ્રજ્ઞના
દીલને દહન કરી શકે નહિ એ હેતુથી પવન દેવ જરા જોરમા છે.
વાયુના સુસવાટથી ઉઠળાટ ફેંક શમે છે. પણ દીવાનના અસલ
ત્રાસાગ્રિમાં દબ થયેલી એ પ્રજ્ઞને વાયુની લહરિથી કે ઓછીજ
શાન્તિ સાંપડે એમ છે ?

પ્રજ્ઞનું એ ટાળું રાજ દરબારે ગયું. રાજ પોતાના ખુશામદ
ખોરોની સાથે શરાબના ઘેનમાં ઝુલી રહ્યો છે. દરબાર દારપરના
પ્રજ્ઞના ડોલાદલે રાજના પહેલાં તેની પાસે ખેઠેલા સ્થાયી લોહપોના
કાનને સતેજ કર્યા. ત્યાં તો દેવડી પરનો પહેરેગીર દોડતો દોડતો
આવ્યો ને રાજને ઉદ્દેશીને બોલ્યો :

“ બાપુ ! ગામના લોકોનું આખું ટાળું બહાર ઉભું છે.
અંદર આવવા કહે છે. મને તો જાણે મહોડું બંડ ઉઠ્યું હોય એમ
લાગે છે ! ”

ધોર ઘેનમાં ડોલાખાતી રાજની આંખો ફાટી મધ. “ હે !
શું કહે છે ? ” પહેરેગીરના શબ્દો રાજએ નિશાના નાદમાં પુરા
સાંભળ્યા નહિ, પણ તેના ખુશામદોએ બરાબર સાંભળ્યા એક
જણે રાજને સમજ પાડી :

કહે છે કે બહાર ગામના લોકોનું ટાળું આવ્યું છે, ને આ-
પની દબર આવવા માગે છે. ”

હજી તો આમ વાત થઈ રહી છે ત્યાં જોરમાં આપેલું પ્રગ્નનું ટોળું રાગને ઘેરી વળ્યું. આ ઓચિતો હુમલો જોઈને રાગ ગભરાઈ ગયો.

“ મારા દરબારમાં પ્રગ્નનો આ હલ્લો શું !,,

ટોળાના મોખરે ચાલેલો શામળદાસ રાગની ધાની સ્હામે ઉભો રહ્યો. ને બોલ્યો.

“ રાજન્ ! હવે ક્યાં સુધી ઉઘ્યા કરશો ? છતી આંખોએ અંધા ક્યા સુધી રહેશે ! શરાબના નિશામાં ક્યાં મુઘી ચક્ર્યુર બનશે ? રાજતાજના આગામી વિનાશના કડાકા સંભળાય છે. દીવાનના પાપની હવે પરાકાષ્ટા થાય છે. તમારી ચેતનાં ક્યાં ચાલી ગઈ છે ? રાજકર્તાના ધર્મને ક્યાં ધકેલી દીધો છે ? આજ વર્ષે થયા તમારો દીવાન-કૃપાપાળ દીવાન પ્રગ્નની પુત્રીઓ પર તરાપ મારી રહ્યો છે. વ્યભિચારના વિકાર સાગરમાં તે ઝોત્રા ખાતો બુડે છે. તમારી આંખોમાં તે ધુળ છાંટી રહ્યો છે. અમારી માલ-મિલ્કત તેની તીજેરીમાં ચાલી જાય છે. અમારા ગળાની નસો તેની બુદ્ધી છરી વડે કપાઈ રહી છે. અમારાથી હવે એ વેદના સહન નથી થતી. મથિપુરની સમસ્ત પ્રગ્નનો એ દીવાનના ત્રાસ સામે પોકાર છે. પ્રગ્નનો પોકાર તમારી આંખોમાં દીવા પ્રકટાવશે તોજ રાજનો ઉદ્ધાર છે. દિવસે દિવસે ત્રાસનાં તાંતણાં વધુને વધુ લંબાતા જાય છે. એ તાંતણા અમારા કંઠની આસપાસ ફળીવળી મ્હોતના પંજમાં જાણે કે ધમડી જતા હોય એમ અનુભવાય છે. રાગ ! આંખ ઉઘાડો, મુંઝાવલી મતીને સતેજ કરો. દારૂના શિશા તોડી ફેંડી ફેંકી દો. હુકાની ચલમ કચરી નાંખો. અશીલુના અંજન ધોઈ નાંખો. ઉંધ ઉરાડો. હૃદય દાર બોલો. આજ સુધી અમારા પર જેજે બુલમ વરત્યો છે તેની એક છાંટભર પણ તમને ખબર પડી છે ! ક્યાંથી પડે ? તમારી આંખે,

એ પાપીના હાથે પાટા બાંધાયા છે. તમારી સુદ્ધિ ઉપર દારૂના કેફના તાળાં વસાયા છે. તમારા કાનમાં હુકાના ધુમાડાના મેલ ભરાયા છે. તમારું રાજતેજ એ દુષ્ટ દીવાને લુંટી લીધું છે. આવી સ્થિતિમાં પ્રજાની શું દશા છે તેનો ખ્યાલ તમને ક્યાંથી હોય ? તમને ફરી વળેલી તમારી આ પ્રજામાંથી એક પણ એવો નહિ નિકળે કે જેની—હાય ! જેની મા—બહેન કે દીકરીનાં જીવન એ દીવાને કલગીત ન કર્યા હોય ! ધરતી ધસી પડે એવા કમકમાટી ભર્યા એ ત્રાસ રહામે આજ પર્યંત તમારી રાંકડી પ્રજાએ કશો પણ પોકાર કર્યો નથી. પણ હવે તો ત્રાસ અનહદ થયો છે. દરરોજ પ્રજાની પુત્રીઓને તે નર પિશાચના સોળતીઓ તેના ખાટકીખાનામાં ઉપાડી ભય છે. ત્યાં પ્રજાની પુત્રીઓની પવિત્રતા ઉપર પ્રહાર થાય છે. અમારા ક્લેબ કપાઈ રહ્યા છે. આટ આટલો અમારી ઉપર ત્રાસ વરસી રહ્યો છે, છતાં તમને શરમાવા જેવું છે કે તે જુદમગાર તમારો માનીતો અરે !—તમારી જમણી ભુજ જેમ મનાઈ રહ્યો છે. રાજવી ! શું ? હું ? ગઈ રાત્રે મહારી પોતાની પુત્રી પણ મહારા મકાનમાંથી ઉપડી ગઈ છે; મહારી કુમળી કન્યાનું કૌમાર્ય—

“ આખે અંધારા આવવા જેવું થવાથી આંખો દાખીને તેણે વધારે બોલવા માંડ્યું ! ” એ કસાઈ ધાતકી રાક્ષસે છેદી નાંખ્યું હશે !

કહો કહો, આ ધર્મ ભૂલેલા રાજા ! શું આ ઓછો સીતમ છે ! આજ આ એકલા થયલા સંઘળાના અંતરમાં લાલ્લ પ્રકટી છે. એ લાલ્લને શમાવો યાનો એ લાલ્લની પ્રચંડ જવાળાઓ ગગન ગામી થવાઘો આ દારૂ દીવાના રાજા ! હવે કંઈ વેદના પ્રગટે છે ? રે ? તમારીજ પુત્રી ઉપર અત્યાચાર ગુજરતો હોય તો ? હા, તો તમારું લોહી ઉકળી આવે, તમારા રૂવા ઉભા થાય, બુદ્ધમગારની છાતીને

ચારી નાખવા તમારો હાથ તલ્વારની મુઠ પર જાય;—તો પછી તમે અમારા રાજા છો. પ્રગતી પુત્રીઓ એ તમારી જ પુત્રીઓ છે. એ પુત્રીઓને તમારો કૃપામાન્ય બનેલો દુષ્ટ દીવાન ધોળે દીવસે પાયમાલ કરે; છતાં તમને જરાય પણ અરેરાટી કેમ નથી થતી ?

આજે અમારાં દીલ ઉશ્કેરાયા છે. આત્મ બળનું તેજ પ્રકટ થું છે. કે દૈવી શક્તિનો સંચાર થયો છે. અમારી ડગમગતી પ્રતિધાને ટકાવવા, વરસેલા સીતમના વરસાદનું કટુફળ આપવા અમારો દૃઢ નિશ્ચય થયો છે. ભલે એ પાપીના બંદકની ગોળાઓ અમારી છાતીઓ વીધી નાખે. ભલે તેની કાતિલ કટાર અમારા ગળા રેંસી નાખે એની તીવ્ર તલ્વાર ભલે અમારા ડોકાં ઉડાડી દે. એ ફૈસલા દેહના અમે કટકા થયલા જોવા માગીએ છીએ. અમારી દાદ સાંભળી તે દુષ્ટને તેના ભયંકર પાપના પરિણામમાં ફાંસીએ ચઢાવો, અમારી આખોના તેજ વન્યે તેને કકળતો પાપી આત્મા હવામાં ભળી જાય એવી ધોરતમ શિક્ષા કરો નહિતર આજ સુધી નિર્માલ્ય રહેલા અમે—હવે તૂટતમાં આવી ગયા છીએ, અમારા હાથથી એ પાપીનો નાશ કરીશું. તેના શબને મણિપુરની શેરીએ શેરીએ ધસડીને તેના પાપનો અમે બદના આપીશું. એટલું કરવા જતાં ચાલ્યો તો અમારા સઘળાનાં શિરની કતલ થાય અગર તો એ અધમ પણ અમારા દેખતા ધુળ ફાકતો થાય. અમે ફના થશું અગર એને ફના કરીશું ને ત્યાર પછીજ અમારા ઉછળતા હૈયા હૈદા બેસશે. બોલો, રાજા ! અમને શું જવાબ આપો છો ?”

દુઃખથી પીડાતા શામળદાસે આ પ્રમાણે ઉદ્દગાર કાઢ્યા તેના એકે એક શબ્દની તમતમતી તીખાશ, કર્તવ્ય ભૂલેલા રાજાના કર્ણમાં રેડાઈ. તેના કાનના તમરા ઉધડી ગયા. તેની આંખો પર

જામેલા ઘાડા પડ ચીરાઈ ગયા. બુદ્ધિ તિગ્નેરીને વસાયલા તાજા વગર ફૂંચીએ ખુદસી ગયા. તેની મૂઢતા મળી ગઈ. કેદના અતિશય પશુનું અવસાન થયું. દારૂ વિશ્વાસમાં દળાઈ ગયલું રાજતેજ ઝરહણ્યું. પ્રજાના ઘેરાએ તેને નવજીવન અર્પ્યું. બીજા શબ્દોમાં આવેખીએ તેા એ રાજાના સ્વભાવનું સ્તુત્ય પરિવર્તન થઈ ગયું. ઉન્હા ઉમળકાથી તે હલો થઈ ગયો ને બોલ્યો:

પ્રજાજનો ! શાંત થાઓ. અકળાઓ નહિ. હું તમારા પોકાર ને વધાવતાની સાથે આજ સુધી ભોગવેલા અંધાપા માટે હાથ જોડી ક્ષમા યાચું છું ! ’

અહા ! કેવા પુનિત શબ્દો ! પ્રજાની પાસે પોતે કરેલા મંભીર ગુન્હાની મારી માગવાની વૃત્તિ, એક રાજ્યકર્તામાં ઉત્તમ થાય તે પ્રજાનાં હૃદયો એ રાજકર્તાના ચરણમાં અવરજ નમી પડે. માર માર કરતી આવેલી પ્રજાની તરફ એ રાજાએ બે હાથ જોડ્યા કેાની મગદૂર કે એ નમી પડેલા રાજાને ધિકારવાન્નક્રોધ તૈયાર થાય ! રાજાના શબ્દોએ પ્રજાનાં હૃદયમાં શાંતિ રેડી. બળતી લાલ્ચનું કૈંક શાન્તવન થયું. આખું ટોળું જમીન પર બેસી ગયું રાજા સુંદરસિંહ પોતાની જગ્યાએ ઉભો રહ્યો પ્રજાના હૃદયના ભાવોને ઉકેલતો સુંદરસિંહ શુભદ અવાજે બોલ્યો.

“ એક ઉદ્ધમાં ઘેરતાં રાજાની નિતિના પડળ આજની ધન્ય ઘડીએ ચાંગાઈ ગયા છે. તમારા ઉપર વાપરેલા સિતમનો હું એ નીચતે જરૂર ખદસો આપીશ. તમારી દુઃખજરી વેદના સાંભળીને મારું હૃદય બગી રહ્યું છે. પ્રજાનું રક્ષણ કરવાના ધર્મને હું બુલી ગયો, નાદાન નર વર્ગનું હું રમકડું બની ગયો; તેથી તેઓ મને—તમારા અંધ રાજાને જેમ આવે તેમ નચાવીને તમને પીડવા લાગ્યો. મારી

ફરજ આજ પર્યંત મેં ન બળવી એ માટે મને વારાવાર પશ્ચાન્નાપ થયો છે. પરિતાપના પાદક્રમાં મહારા અંગો દદન થાય છે. એ નર પિશાચના પાપનો બદલો હું હમણાંજ તેને આપુ છું...પણ, હા, પણ-મહારા પ્યારા પ્રગ્નજનો ! મહારા પાપની શું મને ક્ષમા નહિ કરો ! ”

“ ક્ષમા છે, ક્ષમા છે, મહારાજ ! તમારી પ્રજા તરફથી સંપુર્ણ ક્ષમા છે. એ દુષ્ટ દીવાનને દેહાંત દાંડ આપી અમારા બળતા હૃદયને શાંત કરો. ”

સધળા સાથે બોલી ઉઠ્યા.

તે દરબારગઢ ગાજી રહ્યો.

...હા ! . ને આશું ! ટોળા વચ્ચે યઇને મહારાજના મ્હેં તરફ કોણુ જાય છે ? રાજની ગાદી પાસે ઉપસ્થિત થવાની ઇચ્છાથી માણસોના હાથપગને પોતાના પગલા નીચે ચગદી નાખવા જેટલા બેદરકાર તે કોણુ છે ? સફેદ ઝખ્ખા નીચે ઉછળતી એ ઝાની છાતી છે ? આખા દરબારગઢને માપી લેતી એ ઝાની દૃષ્ટિ છે ! કન્ઝરપર સટકી રહેલી તદ્વારની ઉજ્જવળ મુકપર રહેલો એ કોનો હાથ છે ? ભવ્ય કપાળવાળી, ક્રોધના કિરણથી ભયંકર દેખાતી મુખાકૃતિવાળી, વિશાળને અંગાર ખેરવતા ક્ષાલનેત્રોવાળી. લીંબુ ફરી રહે એવી ભરાવાદાર મુછવાળી, કાળા જેમ જેવા દદીના થોભીયાવાળી, રૂંદપુટ અંગોવાળી, એવી ક્ષમ વ્યક્તિ ટોળાને વીંધતી અત્યંત નિડરપંજુ, રાજ-પ્રજાને સ્થંભિત કરતી રાજગાદી તરફ ધસી રહી છે

પ્રકરણ ચોથું.

“પવિત્ર પ્રણય.”

“તલભર છાંટ નથી, વિષયના પંકની જે પ્રેમમાં,—
 “કૃમતિ કીચડનો અંશ પણ, મુદ્દલ નથી જે પ્રેમમાં;
 “એ શુદ્ધ, સુંદર, રમ્ય, નિર્મળ પ્રેમ જે અંતર ઝરે,
 “એ પ્રેમધેણી વિમળ અંતર ચરણ દેવો શિરધરે!”

મંગલ.

બાગ ન્હાનો તોય સ્મૃદ્ધિવાન છે. બૃદ્ધોગરાના સુંદર કુલો-
 ચમ્પાની હસતી કળીઓ, ગુલાબની ખિલતી પાંખડીઓ, કરણના
 સુવાસિત કુસુમો, જાંબુ-બુધના પ્રકુક્ષિત પુષ્પો,—આ બધાથી બાગની
 સુંદરતા અપાર છે. કુસુમરસ ચૂંચના પટપટોના ગુંજનથી બાગ
 ગર્જિત છે. આમ તરૂંની શાખામાં ઘૂંપાયલી મેનાઓના કર્ણુપ્રિય
 નાદથી ધ્વનિત છે. મધ્યમાં ફેરમાં ઊડતા પુવારાથી વેષિત છે.
 કુસુમ છોડની ન્હાની ન્હાની બિજ બિજ આકારની જળપૂરિત
 ક્યારીઓથી અલંકૃત છે. રંગ એ રંગી પત્રો, પુષ્પો ફાઇ શુષ્ક, તો
 કોઈ તાજ અને સુંદર—જમીનપર પથરાયલા હોઇ; નંદનવનની
 નયનરંજન ન્હાની શી વાટિકાનો જલ્લે કે ભાસ આપે છે.

શસ્ત્રસવના હાસ્યથી રંજાયલા સૂર્યભિમ્બો આનંદપૂર્વક બાગમાં
 પેડા. પ્રભાકરની પ્રભાતની આહલાદક પ્રભા પૃથ્વી ક્ષેત્રપર વિસ્તરી
 ન્હી કે બાગમાંના સૂર્યમુખી સુમનો સૂર્ય સન્મુખ-પૂર્વોક્ષ તરફ
 જોઈ રહ્યા. તે પળે એક મધુર બાલિકાના તુપુરનો રણુકાર બાગના

દારમાંથી અંદર પેઠો દ્રાક્ષના મંડપની નીચે એ બાલિકા આવી
ઉભી રહીને બાગતું નેત્રપ્રિય સૌન્દર્ય જોવાય તેટલું તે જોવા લાગી.

તે બાલિકાતું વય બાર વરસનું હતું. તેના સૌન્દર્યનું વિસ્તૃત
વર્ણન કરવા બેસીએ તો કાગળના કારખાનાઓ પુરા પાડી શકે
નહિ; શાહીના બનાવનારાઓ તો ખાહ પોકારી બળ; ને ટાંક કે
ચેન્સિસ પુરી પાડનારાઓ અનંતે હાથ ખ ખેરે!... કેટલાક વાંચનારા-
ઓને તેમની આંખો, આ લીટીઓ ઉટેલીને અતિશયોક્તિને આરોપ
મુકવા પ્રેરણા કરશે, પરંતુ તેવા આરોપને અહિં સ્થાન નથી. તેની
સુંદરતા એટલી બધી છે કે સ્વર્ગની અપ્સરાઓ રાત્રિદિવસ તેને
નિરખવા માટે આકાશમાં ડોકીયા કરી રહે છે!

અનિશ્ચય તેની અમરવેશના કુલના રંગ જેવી સારિકાની
કિનાર સાથે ભરતી કરી, આછા આસમાની રંગની ચોળીમાં કેદ
થયેલા તેના અર્ધ વિકસિત સ્તનોને સ્પર્શવા તોફાન મચાવી રહ્યા
છે. નર્વાવિકસિત વિવિધરંગીય પુષ્પોની એકત્રિત સુવાસ, તેના મગ-
જને તર કરી રહી છે. આસપાસના છોડવાઓ, પવનની હૃદયથી
નીચાવળીને તેને નમન કરી રહ્યા છે દ્રાક્ષની લૂમો, તેના મનોહર મુખમાં
સ્થાન પામવાનું અહોભાગ્ય પ્રાપ્ત કરવાની આતુરતાને ધરતી લટકી
રહી છે. સફેદ વાદળીઓ તેના સ્વર્ગ સુદર વદન ચદ્રને નિરખવાને
ઈન્ગરો લઈ બેઠી હોય તેમ, બાલિકાની દેહલતાને જોઈ જતા રવિ
દેવની આડે આવીને ઉભી રહે છે; પશુ બીજા પળે એ વાદળીઓને
હઠાવીને ભાનુનારાયણ એકદમ એ બાલિકાની દેહલતાપર, લતામં-
ડપને વીંધીને પણ પોતાની દષ્ટિ-કિરણ-ફેંકી દે છે!

આકાશમાં ચાલી રહેલી વાદળીઓ અને રવિ દેવ વચ્ચેના

આ યુદ્ધ તરફ એ બાલિકાની દષ્ટિ ગઇ. સખળ સામે નિર્જળ ક્યાંય ટકી શક્યા હોય એવું સાંભળ્યું છે ? સૂર્યદેવની અગાધ શક્તિથી અંબાને સધળી વાદળાઓ કોણે બાલિકા ક્યાં અદૃશ્ય થઇ ગઇ કે બાલિકાની નિર્ભય આંખો એને જોઇ શકી નહિ. બાલિકાની દષ્ટિ-મર્યાદામાં બાનુદેવ રમી રહ્યા.

થોડીવારે પરમાત્માના રમ્ય, મનોહર બગીચાનાં સુંદર ફુલ જેવી એ બાલિકાની નિર્ભય દષ્ટિ નીચી નમી. તેના નિર્દોષ જીવનમાં એક ચિત્ત ચોર કનૈયા મસ્તી જગાવી રહ્યો. તેની હૃદય ભગ્નમયર વિશુદ્ધ સ્નેહના છાંટણાએ દેખા દીધી. કનૈયાની મધુરી મોરલીના નાદે ગોપીનાં હૃદય પુલકિત થાય તેમ તે પોતાના કનૈયાના સ્મૃતિ નાદથી બાલિકા કે પુલકિત બની.

કોયલના કુહૂની સાથે તેના કર્ણુ પ્રદેશ પર અંસીનો ધ્વનિ આચડ્યો.

“કુન્દ !”

બાલિકા ચમકી અને પોતાના કનૈયાના સુંદર હાસ્યનો પ્રકાશ તેના તરલ નયનો પર પડ્યો.

“પ-ધા-ર્યા !” બાલિકાની જીલ્હા-સુધારસની સરિતામાંથી ત્રણ સુધા બિન્દુ કનૈયાના કાનમાં રેડાયા.

એકબીજાનાં નેત્રો અંતઃકરણને ભેટ્યા. બાલિકાની દષ્ટિએ તેના કનૈયાને મોહમાં બુલાવ્યો.

“કુન્દ ! હું અસારે ગામમાં ફરવા ગયો હતો; ને મેં ગામના લોકોને દુઃખી બોલાવ્યા.”

“દુઃખી ?”

“હા !” મસ્ત કર્નૈયાએ કહ્યું: “તને મણિપુરમાં શું શું થાય છે તેની જરાયપણ ખબર છે ?”

“મણિપુરમાં શું શું થાય છે તેની ?” કુન્દલતા કામળ સ્વરે બોલી: “કનક ! મેં મણિપુર જોયું નથી. ઘર અને વાડી સિવાય હું ક્યાંય એક મિનિટ પણ વિતાવવા જતી નથી પણ—” તેના અવાજમાં મૃદુતા આવી: “મારું મણિપુર તમે. તમારા મણિપુરને તમે જુઓ.”

“તું મને જોઈશ, કુન્દ !” કનક હસીને બોલ્યો.

“હા, ને બને તો—” કુન્દના કપાળમાં શરમની રેખા ચળકી:

“જાંઘીભર !”

કુન્દલતાએ પોતાની કાળી આંખોથી કનકનું આશ્ચર્ય નિહાળ્યું. વદન ઉપર હાસ્ય વિશરયું. એ હાસ્ય કનકને જાણે કહી રહ્યું.

“હા.”

“કુન્દ !” ઘણાં શાંત અવાજે કનક બોલ્યો: “આપણને પરમાત્માએ એક બીજને જાંઘીભર જેવા માટે ક્યાં ધડયા છે ?”

“કેમ ?” કુન્દલતાએ ગંભીરતાથી પૂછ્યું: “તારે પરમાત્માએ કેવા ધડયા છે ?”

“તું હજી બાળક છે.” કનકનો અવાજ સંસ્કારી હતો: “તને ખબર નથી કે આપણાં આ તોફાનની પાછળ શું દુઃખ રહ્યાં છે ?”

“કેમ હું બાળક છું તે મોટી નહિ થાઉં ? મોટી થઈશ પછી તમારી સાથેજ—” કુન્દ લાલચોળ બની: “પર-ણી-શ.”

“કનક, નિર્દોષ કુન્દ પ્રતિ આકર્ષાયો. તેના નયનમાં સંશયનું

અંબજન અંબયું: “ એમ બની શકશે ? ”

“ કેમ નહિ ? ” કુન્દ બોલી: “ હા ! પણ જો તમને હું ન ગમતી હોઉં તો ન બને ! ”

નિર્દોષ બાલિકાના અંતરૂના ઉંડાણને માપતો કનક બોલ્યો:

“ મારા સ્નેહમાં શંકા કરે છે ? તું મને નથી ગમતી એમ તને લાગે છે ? ”

“ ત્યારે હું તમને કેમ ન પરણી શકું ? ” કુન્દલતાએ અવાજમાં મદમસ્ત ટંકોર ભરી કનકને પૂછ્યું.

કનકદેવે આ નિર્દોષ કુમારિકાનું આકર્ષક સ્વરૂપ નજર આગળ જોયું. તેજપાળે કુન્દલતાએ પોતાના કનૈયા ઉપર પોતાનું સામ્રાજ્ય પ્રસરતું નિહાળ્યું: ઉભય કલ્પનાના મધુર પ્રદેશમાં ધ્રુમવા લાગ્યા. બંનેના દીલમાંનું સહમગ્ન્ય એવી ગુપ્ત લાગણીના પડછંદા પડ્યા. તે એ સ્થિતિમાં બંને જણાંએ થોડીપણ મોંત સેચ્યું.

વિચાર વમળમાં લપસીને કનકદેવે બહુ બહુ મગજ કસી જોયું, પણ કુન્દ તેની થાય એમ તે કદખી શક્યો નહિ. વળી તે વધુ વિચાર કરવા લાગ્યો. વિચાર નિદ્રાનાં ઝોલામાં ઝુલતા પ્રિયજનની ગંભીર મુખમુદ્રા જોવાનો મધુર દવાવો કુન્દ-તા ચાખવા લાગી. રમ્ય બાદા આત્મોમાં મીઠાંતી કુન્દની આસપાસ નિર્દોષ વાતાવરણ ફરી વળ્યું !

ફૂલને તેનો રંગ અને સુગંધી પલટવાનું કહેવું એ મિથ્યા છે, ચન્દ્ર મિલનના ઉત્સુક રત્નાકરને પૂર્ણીમાની મધ્યરાત્રે પોતાના મોખ્ખા ગર્જવાની મના કરવી એ હાસ્યારપદ છે, વનરાજને તેના શિકારી સ્હામેથી ન્હાસી જવની કાપરતા બતાવવી જેટલી અશાલ્ય છે, તેટલું

જ અશક્ય કુન્દલનાને પોતાની પત્ની બનાવવાનું કનકને ભાસ્કું નિરાશાની ઉડી ખીણમાં તેનું એક પગલું નમ્યું, ને લ્યાં-‘ શુદ્ધ પ્રેમ શૃંગલમાં જકડાયલા પ્રેમિક-પ્રેમિકાને કદી પણ પ્રભુ વિખુટા પાડતા નથી । ” એવી અગમ્ય આકાશવાણી તેના કાનપર પડી. તેની વિચાર તંદ્રા ઉડી ગઇ. નૈરાશ્યનું નાવ ઊત્તર ભિન્ન થઇ ગયું ઉદાસીનતા ઉડી ગઇ ને તેને રથાને કુન્દલા કનૈયાના વદન ઉપર હર્ષ અને ઉત્સાહ રહ્યો.

“ કનકદેવ ! ” કુન્દલતાનો ધણોજ ગળ્યો, સુદર, કેમળ અવાજ સંભળાયો ને કનકનાં નયનો બાલાનાં નયનોને મળ્યા.

“ કેમ ? ” તે કુન્દલી અતિ નિકટ જઇ ઉભો : “ શું ,

“ અલાર સુધી મુંગા કેમ હતા ? ” બાલિકા બોલી.

“ તારા સવાલના વિચારમાં પડ્યો હતો ! ” કનક બોલ્યો.

“ મારો કયો સવાલ ? ”

કનકદેવે કુન્દને તેના કર પકડીને વધારે પાસે બેસીને બોલ્યો :

“ કેમ ? ભુલી ગઈ ? ” તારે હું તમને કેમ ન પરણી શકું ? ” એ તારો સવાલ નથી ? ”

“ હા હા. ” કુન્દલતાએ પોતાનો એક હાથ કનકના કંઠમાં પરોવતાં બોલી : “ એ મારો સવાલ છે. તેનો શું ઉત્તર ? ”

“ કહું તું માનીશ ? ” કનક બોલ્યો : “ તું મારા દેહનું દીલ, મારા પ્રાણનું પોષણ, મારા આત્માની શક્તિમાન પૈથ..... ”

“ ઓ...હો!...હો!...! ” પોતાની સ્તુતિના વાક્યની વચ્ચે

કુન્દ બોલીને ખડખડાટ હસી પડી. પામલની પેઠે હસવામાં પણ રેનેલીઓને કંઈ મીઠો આનંદ મળે છે !

“ કેમ હસી ? ” એક હાથે ધીમેથી કુન્દનું ચીથુક ઊંચું કરતાં કનક બોલ્યો :

“ મારા સવાલનો જવાબ આપવા જતાં, તહમે તો ક્યાંના ક્યાં ચડી ગયા ! ” કુન્દ હસીને બોલી :

“ ક્યાં ચડી ગયા ? ” કનકની આંખ જરા કઠોર બની. કુન્દે તે બેયું પણ બણી બેઠને તે ન બેયું કર્યું. તેણે ફરીવાર દીર્ઘ સમય સુધી મધુર રણકારવાળું હાસ્ય કર્યું.

“ ચાલો, જી, સવાલનો જવાબ શું આપો છો ? ”

“ પણ તું સાંભળે છે ક્યાં ? મારા વાક્યની વચ્ચેમાં ખડખડ...”

“ હવે નહિ હસું, હો કનક ! ” કુન્દ જરા ત્રાંસી ડોક કરતાં બોલી : “ આપો જવાબ ! હું તમને કેમ ન પરણી શકું ? ”

“ બે પ્રેમદેવની કૃપા, ને કુદરતની અમિદદિ હશે તો તું મને પરણી શકીશ—અને જરૂર પરણી શકીશ ! ” એમ બોલીને કનૈયાએ પ્રેમધેલી ગોપીના બાલ પ્રદેશમાં એક ચુંબન કર્યું : એ ચુંબન મધુર, અને નિર્વિકારી હતું.

“ કુન્દ ! ” કનક બોલ્યો. તેના અવાજમાં દીલગીરી બણી.
“ તને એક વાત કહેવાની હું બૂલી ગયો. ”

“ શું ! કુન્દે કનકથી અળગા થઈ કહ્યું : “ હવે કહો ! ”

“ હું આવતી દાલે મારા મિત્રને લાંબાકારગામ જવાનો છું. ”
કુન્કને માથે વિજળા તૂટી પડી હોય તેવું લાગ્યું.

“સાચું કહો છો?” તેની આંખે આંસુ ટપકાવ્યાં.

આંસુ-દર્દમય આંસુથી તેના ગુલાબીગાલ પલળી ગયા. કનક મમતાળુ હોઈ, કુન્દના કંકળતા આંસુથી ઘણું દુઃખ પામ્યો. એ દુઃખમાં તેણે પણ આંસુ ટપકાવ્યાં. તે કમ્પતા અવાજે બોલ્યો.

“કુન્દ! મ્હારી પ્રેમમયી કુન્દ! શામાટે આંસુ ખેરવે છે?”

“સારે શું કરે?” સારીના છેડાવતી આંસુ લુછતી કુરકાખાતી કુન્દ બોલી: “તમે જાઓને પછી મારે આ બાગમાં કેની સાથે વાત કરવાનું?”

“તને એમ હોય તો હું ન જાઉં, કુન્દ!” મળગળા અવાજે કનક બોલ્યો.

“ન જાઓ!” કુન્દ રડતી બોલી.

“સારે નહિ જાઉં,”-કનક બોલ્યો: “ચાલ, છાની રહી જતો!”

“તમે નહિ જાઓ? સાચું કહો છો?” કુન્દ શકિતરવરે બોલી.

“હવે નહિ જાઉં!” કનક બોલ્યો: “પાંચ મીનિટ પહેલાં હું જવાના વિચારમાં હતો.”

કુન્દના આંસુ સુકાઈ ગયા. તેની વેદનાના ચિત્કાર શમી ગયા. તેની છાતીના ધબકારા શાંત થયા. ગ્લાનિ, દુઃખ, શોકના કાળા પડદા તળે આવી ગયેલો કુન્દનો વદન સૂર્ય આનંદના આકાશમાં રમવા લાગ્યો. આંસુથી પલળેલા ગાલમાં કેં ઝોરજ બબક આવી. તેની બકુટિમાં પ્રિયજનને આકર્ષવાની મોહક, સુંદર તેજસ્વી શક્તિના ઝોળા પડ્યા,

પોતાની પ્રેમિકાને નમન કરવામાં દેવતાઓય જીવનનું સાર્થક

માને એમ કનકને લાગ્યું. તેને મન એ એક એવી બાલા ગણામ કે જેના નયનો સાથે પોતાનાં નયનો મીલાવવાના લ્હાવા પાસે ત્રિલોકનું મહારાજ્ય પણ કશી ગણતરીમાં ન આવે વિશુદ્ધ રત્નેહના ઘેરા રંગથી રંગાયલી કુન્દ કળીના આલ્લાદક સુમધુર આનંદ ઉપર આનંદના અળકતા કિરણો કનકદેવે જોયા.

નિર્દોષભાવે કુન્દ બોલી:

“ મને શામાટે રડાવી, કનક ! ” તે હસી. હાસ્યમાં પ્રણયનો સુમધુર રણુકાર ગાળ્યો. તે તેની સાથે તેના કુમળા કરનો મીઠો તમાચો કનકના ગાલ પર પડ્યો.

“ કુન્દ ! આટલામાં આયનો મળશે ? ” હસતો કનક બોલ્યો.

“ આયનો ? ” કુન્દ ચમકી: “ આયનાનું શું કામ છે ? ”

“ કામ છે. ” જરા હસીને કનકે ઉમેર્યું: “ મહારી કુન્દના તમાચાથી મારો ગાલ કેટલો સુજી ગયો એ જોવું છે ! ”

ઉભય હસી પડ્યા. કનકની કલ્પનાએ કુન્દલતાને બીજે તમાચો કનકના ગાલપર લગાવવાની પ્રેરણા ઉઠાળી.

“ દ્યો આ આયનો ! ” એમ બોલીને કુન્દે પોતાની કરાંચુ-લીઓ કનકના ગાલ ઉપર ચોડી કઢાડી.

અવર્ણનીય આનંદના ઓળામાં કુન્દલતા કુદે છે, એવું કનકના હૃદય ચક્ષુએ જોયું. તેને વધારે આનંદ આપવા તે બોલ્યો.

તારા તરફથી મળેલા આયનામાં હું માફ મ્હોં જોઈ ચકતો નથી. કુન્દ, તું કહે, મારો ગાલ કુલીતો નથી ગયો ને ? ”

“ જોઉં ? ” કુન્દ, કનકના ગાલ જોઈ રહી અને પછી બોલી.

“ ડુલ્હા નથી પણ-જરા લાલ થયા હોય એમ લાગે છે ! ”

“ લાલ તો થાયજને ! ” કનક બોલ્યો: “ કુન્દ જેવી સ્વર્ગ-સુંદર કન્યાના કોમળ કરના સ્પર્શથી આનંદની મરતીમાં મારા ગાલ લાલ બનવાજ નેહાએ. ”

નિર્દોષ, મીઠી મસ્કરીના મધુરા મહાસાગરમાં મસ્તપણે મહા-લતા ઉભય સ્નેહીઓ પરસ્પર દષ્ટિ ફેંકતા હસી રહ્યા. નેત્રના હાસ્ય ને જોઇને ચારે દિશાઓ જાણે હસી ઉઠી.

પ્રેમદેવના પવિત્રમંદિર ઉપરના સુવર્ણ કળશ ઉપર પ્રભાકરની ઝળહળતી જ્યોત પડવા લાગી ને કળશ ચળકવા લાગ્યો. પ્રેમદેવના પવિત્ર ઉપાસકો, એ ચળકતા કળશ પર દષ્ટિ નાખતા હસતા ઉભા છે. પરસ્પરની પ્રેમ દષ્ટિ, હોઠ ઉપર આશ્ચર્ય સ્મિત ફરકાવે છે. હસતી કુન્દના, સહેજ પહોળા થઈ જતા હોઠમાંથી ડોઝીયા કરી રહેલી દાડમખીજ સમી દંતચંકિત, કનકના હોઠને: પ્રણયિનીના ગુલા-બીગાલનો સુંદર સ્પર્શ કરી ચુંબનનો ચશ ચશ ધ્વનિ ઉપજાવવા ઉત્ક્રી રહી છે. હાસ્યરસની વૃષ્ટિ કરવા જતાં પ્રેમરસના ગાલમાં પડતા બારીક ખાડા, કનકના નિર્વિકારી પ્રેમોન્માદને વખારી રહ્યા છે. કુન્દની કોમળ છતી, કનકની પ્રેમ ભીની છાતીમાં પવિત્ર ભાવે ચંપાઇને, અર્ધ વિકસિત નિતંબ દ્વયને ચમદી નાખવા માટે ધમકી રહી હોય તેમ કનકની નિર્વિકારી દષ્ટિ જોઈ રહી છે.

સ્મિત સુંદર કુન્દે પોતાના નિર્મળ નયન નિર્દોષ ભાવથી નયન નચાવ્યા. કનકનું હૃદય પ્રેમના પાથરણાં પર તૃલ કરી રહ્યું. કનકના હાથમાં કુન્દના હાથ આવ્યા. કુન્દે એક હાથ છોડાવી તે પોતાના

કનૈયાના કંકમાં પરોઝો, કનકદેવે પણ છુટો પડેલો હાથ પોતાની
‘ રમ્ય રાધાના, ગજાને ફરતો રાખ્યો.

અહા ! એ કેતું સુંદર દસ્ય છે ! એક ખીજના ગજામાં નાખેલા
હાથથી એ વિશુદ્ધ પ્રણય લકતો કેવા દીપે છે ! આજા આજા
ધૌવનના સંચારથી અર્ધખીલી કુન્દકળીનો રપજ્જી ઉઠાળતી યુવાની,
અને “ પાપના પથે પળાવનારી ” એકાંત હોવા છતાં કનકના
હૃદય-વદન કેવા નિર્વિકાર દેખાય છે ! ધન્ય હો ! - નમન હો ! આવા
વિશુદ્ધ, નિર્મળ, તે પ્રબળ પ્રણયની સુંદર શૃંખલામાં બદ્ધ થયેલા
નિર્વિકારી અમૃત આત્માઓને ! !

આકાશ સદનના તારા દીપો બધા છુટાડી ગયા છે. એકજ
રવિદેવ આકાશમાંથી પૃથ્વી તલપર તાકી રહ્યો છે. પવન દેવ,
વાદળોએને આમથી તેમ ધકેલી રહ્યો છે.

આનંદની અનુપ સાંકળ સાથે કનક અને કુન્દના જીવનની
કડીઓ મળી રહી છે. એ ઉભય પ્રેમ રસિકાત્માઓનાં હૃદય, પ્રણ-
યનાં પ્રતાપી ભાર તળે દબાઈ રહ્યા છે. લનામંડપની ચારે બાજુ-
ઓએ ઉભયને ઘેરી લીધા છે. પ્રણય પુનરીઓના નવલંત જગરમાં
પ્રેમદેવે પોતાનો પવિત્ર પગ ચોંટાડ્યો છે. ઉભયનાં નેત્રે નેત્ર મળતાઃ
ભય છે, વિશ્વભરની વિમળ વિશ્વવાટિકાના એ ‘કુસુમદ્વય’ની કળિઓ,
ઉઘડીને તે પ્રેમ સૂર્ય પ્રતિ તાકી રહી છે.

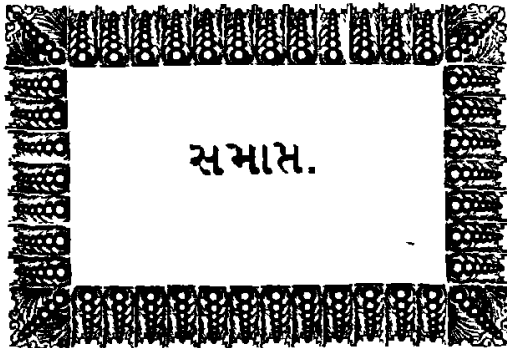
એકાંત છે-આજીઆજી કોઈ નથી. કનક, કુન્દના દેહપ્રતિ
વિકાર દષ્ટિ ફે કે તો તેને અટકાવનાર કોણ છે ? પણ કનકનો આત્મા
સંસ્કારો છે. સન્નતિનો પવિત્ર ભંજુકાર તેના કણ્ઠ પ્રાંતમાં ગાજી

રહ્યો છે. તેનું હૃદય વિશુદ્ધ છે, તેનાં નયન પવિત્ર છે. સોળ વર્ષનો સંસ્કારી કનક, જો પાપના પંથે વળે-તેની આંખના ખુણામાં વિકાર વમળનાં છાંટણાં ઉડે; તો દરીયા માઝા મૂકે, ઘઘાડ તૂટી જાય, તે ત્રિલોક ઉપડી ઉપડી પડવાના-વનાશના કારમા કડાયા થાય !

પ્રેમસીના સૌન્દર્ય નિરિક્ષણમાં કનકના હોઠ લાલ થયા. તેના પર પ્રેમ બિન્દુ ઠર્યા. એ પ્રેમ બિન્દુ, ચુંબન ઋષ્ટિ લાવે તે પહેલાં -ગળખ ! ગળખ !

એક ભયંકર ધ્રુજારા વચ્ચે એ ઉભયને ચમકાવીને જુદા પાડતી તે બાબુમાં થઈને સનનન કરતી પ્રસાર થતી એ ગોળી,-ક્યા નિર્દયના હાથનો બંદૂકમાંથી છુટી ?

(વધુ માટે વાંચો “દીવાન”)

(વાંચો) સચિત્ર ધાર્મિક પુસ્તકો.

નરસીંહ મહેતા ભાગ ૧-૨
 સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦
 મીરાંબાઈ ભાગ (૧-૨) સચિત્ર
 દરેકના ૦-૧૦-૦
 રામલીલા ભાગ ૧-૨ સચિત્ર
 દરેકના ૦-૧૦-૦
 વીણાવેલી ભાગ ૧-૨ સચિત્ર
 દરેકના ૦-૧૦-૦
 સતિદ્રોપદી સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 મદાલસા ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ
 સચિત્ર કી. ૦-૧૦-૦
 રાજકીયારો સંપૂર્ણ ૧-૪-૦
 રક્ષક કે ભક્ષક ? ૦-૧૦-૦
 સનિસીતા સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 પતિનારાયણ વૃત ૦-૬-૦
 સત્યનારાયણની કથા ૦-૬-૦
 વારાંગના કે દેવાંગના? ૦-૧૦-૦
 બત્રીસ પુતળી માની જીદી જીદી
 *વાતો ૧ થી ૧૦ ભાગમાં સચિત્ર
 દરેક ભાગની કી. ૦-૮-૦
 કામલતા સચિત્ર ૦-૮-૦
 સમાજનો શીકાર ૦-૧૦-૦
 સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્રને તારામતી
 ત્રીઅંકી નાટક સચિત્ર ૦-૧૦-૦

ચિતોડનો કરજી કી. ૦-૮-૦
 પ્રતાપી પ્રમિલા કી. ૦-૮-૦
 રૂપિરાજનાં પદ સચિત્ર કી.
 ૦-૮-૦
 ચતુર સ્ત્રી વિલાસ ગરબાવળા
 (લગનનાં ગીત સાથે) ૦-૮-૦
 જીવમીજનેના યાને પરીવર્તન
 સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 હિંદુ સંસાર સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 જીવતી ચુડલ સચિત્ર ૦-૮-૦
 રાજા હરિશ્ચંદ્ર હરિગીતમાં
 સચિત્ર ૦-૬-૦
 બોડાણો ભાગ ૧-૨ સચિત્ર
 દરેક ભાગના ૦-૧૦-૦
 પવિત્ર કુમાર સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 પારસમણી ૧૮૨ પાનાં ૦-૮-૦
 " મોટી ૨૫૬ પાનાં ૦-૧૦-૦
 ભક્તશીરોમણી પાનાં ૧૮૨
 કી. ૦-૮-૦
 ઝેરી ઝવેરી સચિત્ર કી. ૦-૧૦-૦
 એકજાપેસો સચિત્ર કી. ૦-૮-૦
 ભક્તશીરોમણી પાનાં ૨૫૬
 કી. ૦-૧૦-૦
 પવિત્ર લીલાવતી (હરિગીતમાં)
 ૦-૮-૦

સતીતારામતીવાર્તામાં સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 કોણુઆકાક? સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 ખુનીની ખોપરી ... ૦-૮-૦
 વિષનો વરસાદ ... ૦-૮-૦
 પાપનું પડીકું ... ૦-૮-૦
 જગતનો જાદુગર ... ૦-૮-૦
 શવાશેરની શોધમાં ... ૦-૮-૦
 ડાકટર દૈય ... ૦-૮-૦
 કપટ શીંહ ... ૦-૬-૦
 ભેદી મુઠ્ઠું ... ૦-૪-૦
 સોળવરસની સતી ... ૦-૮-૦
 મેના શેઠાણી ૦-૬-૦
 સતિ તેજ્યા ૦-૬-૦
 ખરાસ કસ્તુરી ૦-૮-૦
 ગજરામાર ૦-૮-૦
 સદેવ'તઅનેસાવલો'ગા ૦-૮-૦
 ગુલમ'કાવલો ૦-૮-૦
 ખત્રીસ પુતળી સપુણ ૨-૮-૦
 સાડાતણુ ભાઈખંધ ૦-૮-૦
 ભયંકર ભુતાવળી ૦-૬-૦
 ડીટેક્ટીવ કે દેવ ? ૦-૮-૦
 ભજનસાગર ૦-૮-૦
 ભજન ભંડાર ૦-૮-૦
 કૃષ્ણ સુદામા સચિત્ર ૦-૧૦-૦
 રાજભાષા (ઇંગ્રેજસહેલાઈથી

શીખવાનું સાધનકી. ૨-૮-૦
 સચિત્ર કોઈશાસ્ત્ર કી. ૧-૮-૦
 હુન્નર પ્રકાશ કી. ૨-૦-૦
 રસીક ઘોળ પદ કી. ૧-૪-૦
 શુદ્ધ કાવ્ય દોહન૧ થી ૫ ભાગ
 કી. ૨-૦-૦
 મુડા બહોતેરી કી. ૨-૦-૦
 ગારંધરકૃતરામાયણકી. ૩-૦-૦
 તુલસી કૃતરામાયણકી. ૬-૦-૦
 પેસા કેમ કમાવા ? (વ્યાપારી
 તાલીમ શોખવનાર સર્વોત્તમ
 પુસ્તક) ૧-૮-૦
 સ્વામીદયાનંદનું જીવન ચરિત્ર
 કી. ૨-૦-૦
 નઝીર કી. ૧-૦-૦
 પંચીકરણ કી. ૨-૦-૦
 મોટી ગાયનમાળા બાર ભાગ
 કી. ૦-૧૨-૦
 " " આઠ ભાગ કી. ૦-૮-૦
 " " છ ભાગ કી. ૦-૪-૦
 મહાભારત વદલભ વ્યાસનું
 કી. ૬-૦-૦
 વિવેકાનંદનું જીવન ચરિત્ર
 સચિત્ર કી. ૩-૪-૦
 સ્વામી રામતાર્થનું જીવન
 ચરિત્ર ૨-૮-૦

સચિત્ર ગીરાબાઈ ૧ લો	૦-૧૦
સચિત્ર " " ૨ જો	૦-૧૦
સચિત્ર મહામસા ચરિત્ર	૦-૧૨
સચિત્ર ડાકુની દીકરી	૦-૮
પ્રપચી પતિવ્રતા યાને	
જે જો બચાર	૦-૪
ડાકો કે દીવાનો	૦-૩
સચિત્ર મહા સતી દમયંતી	૦-૬
શ્રી સતિસુલસા સચિત્ર	૦-૪
ખૂબ સુરત માયનો	૦-૬
આદ્યાહ બીરબલ	૦-૮
લાલ દીવો	૦-૮
પવિત્ર કુમાર સચિત્ર	૦-૧૦
ખુબસુરત બંગા	૦-૧૪
સચિત્ર સત્યગાન સાવિત્રી ને	
સદ્ગુણને જસમાઓણી	૦-૮
બચકર ભુવાવલીને	
જેખી ચમત્કાર	૦-૮
સચિત્ર સત્સંગ બજનાવલો	
એજ કાગળ-પાકુ પુંકુ	
સોનરી બાપડીંગ,	૧-૮
ઓખાહરણ	૦-૬
ઓકાદશીની કથા	૧-૬
સચિત્ર રામલીલા ભા.૧લો	૦-૧૦
" " ૨ જો.	૦-૧૦
જે ભાગ બેગા	૧-૪

સચિત્ર મોડું વૃલસીકૃત	
રામાયણ	૬-૦
ગીરધર કૃત રામાયણ	૪-૦
શુદ્ધ કાવ્ય દોહન ૧-૫ ભાગ	૧-૮
સુદા બહોનેરી	૧-૮
ગુજરાતી ભાષાનું પંચીકરણ	૧-૮
શોભના યાને સુધામય	
સંસાર	૦-૬
સચિત્ર પિયાશ પ્રતિભા યાને	
ભક્ષક કે રક્ષક ?	૦-૮
ચંડીપાઠ સતીક	૧-૧૨
પંચરત્ન ગીતા	૧-૨
સચિત્ર સત્યનારાયણની કથા	૦-૪
(જે ચિત્રો સાથે)	
પ્રિતમની વાણી	૦-૧૨
બૃહત્ ઈંદ્રબળ	૦-૧૨
એકદશીની કથા પાનાં	૧-૮
" ચોપડી	૦-૧૨
મરૂક પુરાણ પાનામાં	૨-૦
મરૂક પુરાણ (ગુજરાતીમાં)	૦-૧૨
અણ બ્યાયી રૂઢી સતીક	૦-૧૨
બાકુલ દાનસ	૦-૮
સુવાસીની સરલા	૦-૧૨

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ

પુસ્તકો વેચનાર-અમદાવાદ.

સદેવંત સાવળીંગા

સચિત્ર ૦-૧૦-૦

ન્યુ ખુબસુરત ગાયન

માળા સચિત્ર ૦-૮-૦

મોટી ન્યુ ખુબસુરત

ગાયનમાળા ૧-૧૨-૦

વિજયા વિજય સચિત્ર
૦-૧૦-૦

સુદામા સચિત્ર ૦-૧૦-૦

દયાની દેવી સચિત્ર
૦-૬-૦

લવંગ કુમારી ભાગ

૧-૨ દરેકના ૦-૮-૦

નળ દમયંતી સચિત્ર
૦-૧૦-૦

વિવેકાનંદવન

સચિત્ર ૩-૪-૦

પંચીકરણગુજરાતી ૧-૮-૦

ભાગત મોહું સચિત્ર

કી. ૬-૦-૦

શુદ્ધ કાવ્યદોહન

૧ થી ૫ ભાગ કી. ૧-૮-૦

તુલસી કૃત રામાયણ

(સચિત્ર) ૬-૦-૦

છેલની વારતા ૦-૧૨-૦

સત સમાજ ભજના

વલી સચિત્ર કી. ૧-૭-૦

ખીરખલખાદશાહ

મોહું પાકું પુકું કી-૨-૦-૦

શોભના” સચિત્ર ૦-૬-૦

પંચરત્નગીતા ૧-૧-૦

ઉપરનાં તમામ પુસ્તકો તથા બીજા દરેક પુસ્તક

મળવાનું સ્થળ:—

રણછોડલાલ મોતીલાલ શાહ.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

ગામેગામ એજન્ટ જોઈએ છે.

હાલમાં અમોએ સારાં, સસ્તાં અને સચિત્ર પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં છે. નવાં નવાં સચિત્ર તેજદાર પુસ્તકો બહાર પડતાં જાય છે આપ આપનું નામ નોંધાવશો તો છપાતાં નવાં પુસ્તકો જણાવતા રહીશું.

ઉપરનાં તમામ પુસ્તકો તથા બીજા દરેક પુસ્તક મળવાનું સ્થળ.

તમે બીજો વ્યાપાર કરતા હો તેની સાથે વીસ પચીસ રૂપિયાના અમારાં સારા સસ્તાં ને સચિત્ર પુસ્તકો રાખશો તો દુકાની મુકીમાં ઘણા સારા નફા મેળવી શકશો.

પુસ્તકોવેચનાર વ્યાપારીઓને સુચના.

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ શાહ.

રીચીરોડ-અમદાવાદ.

નરસીંહ મહેતા ભાગ ૧-૨
 સચીત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦
 મીરાંબાઈ ભાગ (૧-૨) સચીત્ર
 દરેકના ૦-૧૦-૦
 રામલીલા ભાગ ૧-૨ સચીત્ર
 દરેકના ૦-૧૦-૦
 વીણાવેલી ભાગ ૧-૨ સચીત્ર
 દરેકના ૦-૧૦-૦
 સચીત્ર સતિદ્રૈપદી ૦-૧૦-૦
 મદાલસા ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ
 સચીત્ર કી. ૦-૧૦-૦
 રાજકહીઆરો સંપૂર્ણ ૧-૪-૦
 રક્ષક કે ભક્ષક ? ૦-૧૦-૦
 સાતસીતા સચીત્ર ૦-૧૦-૦
 પતિનારાયણ વૃત ૦-૬-૦
 સત્યનારાયણની કથા ૦-૬-૦
 વારાંગના કે દેવાંગના? ૦-૧૦-૦
 બત્રીસ પુતળી માની જુદી જુદી
 યાતો ૧ થી ૧૦ ભાગમાં સચીત્ર
 દરેક ભાગની કી. ૦ ૮-૦
 બત્રીસ પુતળી સંપૂર્ણ
 સાનેરી આઠડીંગ ૩-૮-૦
 કામલતા સચીત્ર ૦-૮-૦

સમાજનો શીકાર ૦-૧૦-૦
 ચિતોડનો કરણ કી. ૦-૮-૦
 પ્રતાપી પ્રમિલા કી. ૦-૮-૦
 રૂપિરાજનાં પદ સચિત્ર ૦-૮-૦
 ચતુર સ્ત્રી વિજાસ ગરબાવળા
 (લગનનાં ગીત સાથે) ૦-૮-૦
 જુદમીજનેતા ૦-૬-૦
 હિંદુ સંસાર સચીત્ર ૦-૧૦-૦
 જીવતી ચુડેલ સચીત્ર ૦-૮-૦
 રાજા હરિશ્ચંદ્ર હરિગીતમાં
 સચીત્ર ૦-૬-૦
 બોહાણો ભાગ ૧૨ સચીત્ર
 દરેક ભાગના ૦-૧૦-૦
 પવિત્ર કુમાર સચીત્ર ૦-૧૦-૦
 પવિત્રતાનો પ્રતાપ ૦-૧૦-૦
 પારસમણી ૧૬૨ પાનાં ૦-૮-૦
 " મોટી ૨૫૬ પાનાં ૦-૧૦-૦
 ભક્તશીરોમણી પાનાં ૧૬૨
 કી. ૦-૮-૦
 ઝેરી ઝવેરી સચિત્ર કી. ૦-૧૦-૦
 એકજ પૈસો સચિત્ર કી. ૦-૮-૦
 ભક્તશીરોમણી પાનાં ૨૫૬
 કી. ૦-૧૦-૦

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ

પુસ્તકો વેચનાર-રીચીરોડ અમદાવાદ.

દીવાન.

(વાંચો) સચિત્ર “ પવનવતીનો પ્રતાપ ફી ૦-૧૦-૦

(વાંચો) સચિત્ર પવિત્ર કુંભાર ભાગ ૧ ફી ૦-૧૦-૦

બુકસેલર રણછોડલાલ માતીલાલ શાહ.
રીઝીરેડ અમદાવાદ.

